

HANNA MARCZEWSKA-ZAGDAŃSKA

STANY ZJEDNOCZONE A AUSTRIA W LATACH 1932–1945

Rozpad Monarchii Austro-Węgierskiej zatwierdzony i przypieczętowany traktatem z Saint-Germain podpisanym 10 IX 1919 r. w bardzo poważny sposób zmieniał całą dotychczasową strukturę Europy Środkowej. W miejsce jednego scalonego ekonomicznie organizmu powstało kilka odrębnych, znacznie mniejszych i słabszych gospodarczo państw sukcesyjnych: Austria, Węgry, Polska, Czechosłowacja, Jugosławia, Rumunia. Los narodów wchodzących w skład monarchii nie od razu i jednomyślnie został przesądzony przez mocarstwa alianckie. Prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson jeszcze 4 XII 1917 r. w orędziu do Kongresu uzasadniającym potrzebę wypowiedzenia wojny nie tylko Niemcom, ale i Austro-Węgom zapewniał solennie, że nie zmierza do osłabienia, pomniejszenia czy przebudowania monarchii Habsburgów¹. Nawet w swym sławnym 14-punktowym programie ogłoszonym 8 I 1918 r. ludom Austro-Węgier obiecywał jedynie możliwość autonomicznego rozwoju², w wyniku czego posądzany był przez niektórych reprezentantów narodów ujarzmionych, np. przez Tomáša Garrigue Masaryka, o austrofilizm. Z drugiej jednak strony już w sierpniu 1917 r. Wilson zdawał sobie sprawę — czemu dał wyraz w liście do papieża Benedykta XV — z niemożliwości powrotu do *status quo ante bellum* i reorganizowania Europy bez uwzględnienia zmian, które już przyniosła wojna, w tym nasilających się ruchów narodowyzwoleńczych³.

Sytuację zmieniło dopiero w kwietniu 1918 r. ostateczne fiasko tajnych rozmów prowadzonych z Wiedniem o podpisanie separatystycznego pokoju. Sekretarz stanu Robert Lansing po raz pierwszy w maju 1918 r. ogłosił deklarację przyznającą „Czechosłowakom” i „Jugosłowianom” prawa do własnych struktur państwowych⁴. Swoje odrębne struktury zaczęli też formować oddolnie sami Austriacy, powołując do życia Niemiecką Republikę Austrii. Nazwa została zmieniona ostatecznie na konferencji pokojowej decyzją mocarstw na Republikę Austrii.

Szczególny, unikalny przypadek Austrii sprawiał jednak aliantom sporo kłopotów. Trzymając się, w tym przypadku pryncypialnie, wilsonowskiej zasady samostanowienia, odrzucali wszelkie postulaty Karla Rennera, austriackiego delegata i jednocześnie kanclerza republiki w latach 1918–1920, dotyczące unii z Niemcami. Nie brano zupełnie

¹ An Annual Message on the State of the Union, 4 XII 1917, *The Papers of Woodrow Wilson*, ed. Arthur S. Link, vol. 45, Princeton, New Jersey 1984, s. 194–202.

² An Address to a Joint Session of Congress, *The Papers of Woodrow Wilson*, vol. 45, s. 534–539.

³ Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914–1918: A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Port Washington NY 1972, s. 143–148.

⁴ V. Mamatey, op. cit., s. 56–66, 219–226, 259–261.

pod uwagę sympatii samych Austriaków, zwłaszcza socjalistów opowiadających się głośno i wyraźnie za *Anschlusssem*. Co prawda Robert Lansing przez chwilę zdawał się sprzyjać samej idei, jednak ustąpił pod wpływem sugestii amerykańskich ekspertów. William Bullitt w lutym 1919 r. zalecał wspieranie i umacnianie Francji, a nie Niemiec, mimo sprzeciwu Włoch obawiających się *paix française*. Francja panicznie bała się *fait accompli* w postaci *Anschlussu*. W marcu 1919 r. inny amerykański doradca w Paryżu E. L. Dresel w obszernym memorandum starał się udowodnić wszelkie rozważania o *Anschlussie* za przedwczesne i nazbyt pośpieszne⁵.

Ostatecznie 88 artykuł traktatu Saint-Germain nakładał na republikę austriacką zobowiązanie utrzymania niepodległości, tzn. wyrzeczenia się idei zjednoczenia z Niemcami. Odrębnym ustawodawstwem Austria skazywała na banicję członków rodziny cesarskiej. Majątek Habsburgów został skonfiskowany, a cesarz Karol I, jego żona cesarzowa Zyta, jak i synowie arcyksiążę Otto (1912)⁶ i arcyksiążę Feliks (1916), zmuszeni do opuszczenia kraju i udania się na emigrację (Szwajcaria 1919–1921, Portugalia 1921–1922, Hiszpania 1922–1929, Belgia 1929–1939, Francja 1939).

Postanowienia konferencji pokojowej spotykały się niejednokrotnie z ostrą krytyką tak w samej Austrii, jak i poza nią. Mała (12% terytorium byłej monarchii), 6-milionowa, słaba z wielkomocarstwowymi tradycjami, obciążona reparacjami, usytuowana, jak określił Alfred Low, pośrodku „zbałkanizowanej Europy Centralnej” stała się krajem, według opinii Roberta Keyserlingka, praktycznie przez nikogo niechcianym, „patetycznym reliktem przeszłości” (pathetic relict)⁷. Europa zaś utraciła wraz z rozbięciem Monarchii Austro-Węgierskiej istotny i niezbędny element stabilizacji nie tylko politycznej, ale co ważniejsze gospodarczo-ekonomicznej, dotkliwie i boleśnie odczuwany zwłaszcza w okresie wielkiego światowego kryzysu roku 1929.

Wszelkie zatem próby zreformowania, ponad granicami, dotychczasowej ułomnej struktury ekonomicznej regionu powstałej na gruzach monarchii przyjmowane były z nadzieją i uwagą. W 1932 r. Hamilton Fish Armstrong, wydawca renomowanego amerykańskiego pisma „Foreign Affairs” sponsorowanego przez Council on Foreign Relations, w artykule *Danub Relief or Ruin*, choć podejmował polemikę z tymi, którzy gwałtownie atakowali i krytykowali „głupotę” (stupidity) mocarstw, doprowadzającą do rozbitcia Monarchii Austro-Węgierskiej, przyznawał jednocześnie racje tym, którzy utrzymywali, że wiele nowych problemów regionu naddunajskiego wynikało z ustanowienia nowych, powojennych granic i podziałów. Z życzliwością ustosunkował się zatem do francuskiej propozycji, znanej jako plan Tardieu, by państwa zachodnie zainicjowały politykę redukcji taryf celnych, zniesienia barier i restrykcji handlowych uniemożliwiających swobodny rozwój 5 państwom naddunajskim — Czechosłowacji, Austrii, Węgrom, Rumunii i Jugosławii. Ten obiecujący program miał dodatkowo wzmocnić nie tylko ekonomiczne i polityczne wpływy Paryża, ale też przeciwdziałać niemiecko-austriackiej unii. „Waszyngton — objaśniał Armstrong oficjalne stanowisko USA — nie będzie czynił żadnych przeszkód, choć jego opinia jest całkiem jasna. Nie będzie

⁵ Alfred D. Low, *The Anschluss Movement 1931–1938 and the Great Powers*, New York 1985, s. 7–8.

⁶ Otto von Habsburg od 1954 r. mieszka w Pöcking w Bawarii. W 1979, 1984 i 1989 był wybierany z ramienia CSU Bawarii do Parlamentu Europejskiego. Od 1957 r. wiceprzewodniczący Unii Paneuropejskiej, a po ustąpieniu Richarda Coudenhove-Kalergi w 1973 r. jej przewodniczący.

⁷ A. Low, op. cit., s. 10; Robert H. Keyserlingk, *Austria in World War II: An Anglo-American Dilemma*, Kingston–Montreal 1988, s. 13.

protestował przeciw anulowaniu klauzul największego uprzywilejowania w relacjach między państwami Naddunaju pod warunkiem, że żadnemu państwu spoza regionu nie zostaną przyznane specjalne prawa. Równe traktowanie ma dotyczyć także towarów amerykańskich”⁸.

Fiaskiem zakończyły się jednak nie tylko próby reorganizacji Naddunaju w ramach planu Tardieu, ale także w ramach kolejnych propozycji: włoskiej z 1935 r. czy czechosłowackiej znanej jako plan Hodży z 1936 r., którym Amerykanie poświęcali już znacznie mniej uwagi i zainteresowania. Zdaniem obserwatorów amerykańskich u podstaw niepowodzeń wszelkich koncepcji federacyjnych Naddunaju w całym dwudziestolecu międzywojennym leżały rywalizacje i wzajemne animozje między mocarstwami. Gdy Francja, wspierana przez sojuszników z Małej Ententy, zmierzała do utrzymania jak najniższej pozycji Niemiec, to Niemcy i Włochy dążyły do osłabienia francuskich wpływów. „Polityczna dezintegracja starego kontynentu — konstatowali autorzy *The United States in World Affairs* — okazywała się znacznie bardziej trwała niż chęć promowania ekonomicznej rekonstrukcji”⁹.

Ogólnie panowało jednak przeświadczenie, że tak długo, jak Włochy równowagę będą niemieckie zapędy, integralność i niepodległość Austrii zostanie utrzymana. Dopiero dojście Hitlera do władzy poważnie naruszyło tę dotychczasową równowagę. Führer, z urodzenia Austriak, niemogący pogodzić się z istnieniem suwerennej i niepodległej Austrii już w *Mein Kampf* w latach 1925–1927 jasno określił *Anschluss* jako pierwszy, podstawowy i niepodważalny kierunek ekspansji niemieckiej. Prasa amerykańska nie miała złudzeń. „New York Times” w kwietniu 1933 r. pisał o traktowaniu przez Hitlera Austrii jako składowej części Wielkich Niemiec. „The Nation” w czerwcu uznał Austrię za najbardziej prawdopodobny cel pierwszej agresji niemieckiej, a „Foreign Affairs” w lipcu 1933 r. żądania niemieckie w dziedzinie równouprawnienia zbrojeń tłumaczył wielkimi planami podbojów, z *Anschlusssem* na czele jako pierwszym, oczywistym celem na liście terytorialnych dążeń. Zwiększenie oddziaływania nazistów w Austrii uznał jako dowód rozpoczęcia realizacji zamierzeń Hitlera¹⁰.

27 X 1933 r. poseł amerykański w Wiedniu George Earle z niepokojem zwracał uwagę Białego Domu na aroganckie, pełne lekceważenia zachowanie wobec rządu austriackiego Kurta von Rietha, posła niemieckiego, oraz na jego słowa zapowiadające pucz wobec „prowizorycznego”, jak określił niemiecki dyplomata, gabinetu Engelberta Dollfussa. W konkluzji Earle wyraźnie uzależniał istnienie pokoju w Europie od istnienia niepodległej, ekonomicznie i politycznie stabilnej Austrii. Sugerował zatem, mimo przyjętej amerykańskiej postawy obserwacji, promowanie handlu między Stanami Zjednoczonymi a Austrią. Prezydent Roosevelt, w odpowiedzi kurtuazyjnie podkreślając ważność amerykańskiej placówki w Wiedniu, wyraził jedynie nadzieję, że dramatyczne wydarzenia i niebezpieczeństwo nie dotrą do Austrii¹¹.

⁸ Hamilton Fish Armstrong, *Danubia: Relief or Ruin*, „Foreign Affairs”, vol. 10, nr 4, lipiec 1932, s. 600–616.

⁹ *The United States in World Affairs. An Account of American Foreign Relations* [dalej: USWA] 1932, ed. William O. Scroggs, Walter Lippmann, New York 1933, s. 28–29.

¹⁰ *Revision of European's Treaties*, „New York Times”, 30 IV 1933, VIII, s. 3; J. Gunther, *Revolt Against Hitler*, „The Nation”, 7 VI 1933, vol. 136, nr 3544, s. 636–637; H. F. Armstrong, *Hitler's Reich. The First Phase*, „Foreign Affairs”, vol. 11, nr 3, kwiecień 1933, s. 589–608.

¹¹ George H. Earle, Minister to Austria, to Roosevelt, Vienna, 27 X 1933, *Franklin D. Roosevelt and Foreign Affairs* [dalej: FDR FA], ed. Edgar B. Nixon, vol. I, Cambridge MA 1969, s. 504–507; F. D. R. to George H.

Nabrzmiała i trudna sytuacja w Austrii, zdaniem amerykańskich polityków i dyplomatów, takich jak George S. Messersmith, Jay Pierrepont Moffat czy William Phillips, nie doprowadziła w 1934 r. do zjednoczenia z Niemcami czy do wybuchu konfliktu ogólnoeuropejskiego jedynie za sprawą konsekwentnych działań Benita Mussoliniego. Ogłoszona przez niego mobilizacja i koncentracja oddziałów zbrojnych na Przełęczy Brenner powstrzymała Hitlera, uratowała Austrię i całą Europę. „Nie chcę bronić Mussoliniego — pisał Messersmith do Waszyngtonu — ale wydaje mi się, że gdyby nie jego akcja, Legiony Austriackie wkroczyłyby do Austrii, podsycając zamieszki”. Tym bardziej że jak napisał w liście do prezydenta Roosevelta ambasador William E. Dodd, 30 tysięcy austriackich nazistów od roku przebywających w Bawarii na koszt państwa niemieckiego przejawiało ożywioną działalność, już na dziesięć dni przed zamachem odbywając ćwiczenia wojskowe, szykując się do triumfalnego powrotu¹². Nieudany pucz, mimo śmierci Dollfussa, odślaniał słabość reżimu nazistowskiego w Rzeszy, brak odpowiedniego jeszcze przygotowania i zmuszał Hitlera do odłożenia na kilka lat — w obawie przed włoską interwencją — inkorporacyjnych planów wobec Austrii.

„Sytuacja obecna — przestrzegał jednak Messersmith sekretarza stanu Cordella Hulla — wymaga od nas dużego zainteresowania. Austria nie jest w stanie bez pomocy mocarstw samodzielnie osiągnąć stabilizacji ani obronić swej własnej niepodległości”, a do podsekretarza stanu Phillipsa apelował: „Przyszłość Europy zależy od zjednoczonego frontu. [...] Nie uważam, by problem Austrii był naszym problemem, ale niepodległa Austria i uzdrowienie Niemiec są nam potrzebne dla naszego pokoju i ekonomicznego rozwoju. Czuję się w obowiązku zasygnalizowania ewentualnego naszego interesu”¹³.

Tylko nieliczni optymiści w Stanach Zjednoczonych zabójstwo Dollfussa traktowali jako wstrząs dla międzynarodowej opinii publicznej na tyle duży i wystarczający, by definitywnie zniszczył wszelkie niemieckie nadzieje na sympatię i poparcie dla *Anschlussu*. Inni przyznawali nie bez cienia niepokoju, że Austria tak długo pozostanie problemem świata, dopóki okrojona ludnościowo i terytorialnie po pierwszej wojnie światowej, pozbawiona surowców naturalnych i dostępu do morza, nie zostanie włączona w ekonomiczny system Naddunaju, czego dobrym zwiastunem wydawały się Protokoły Rzymskie¹⁴.

Tymczasem Hitler, w żadnym wypadku nie rezygnując z *Anschlussu*, rozpoczynał przejściowy, bardzo starannie i systematycznie przygotowywany etap, prowadzący wpięty do wzmocnienia i przystosowania własnego państwa do nowych zadań i wyzwań. W dwa lata po nieudanym puczu w Austrii był już gotowy do pierwszych zewnętrznych konfrontacji. Remilitaryzacja Nadrenii w 1936 r. przy całkowicie biernej postawie świata otwierała führerowi następny etap w jego planach podbojów — etap

Earle in Vienna, The White House, 22 XII 1933, *F.D.R. His Personal Letters 1928–1945* [dalej: FDR Letters], ed. Elliott Roosevelt, vol. I, New York 1950, s. 379–380.

¹² The Minister in Austria (Messersmith) to Under Secretary of State (Phillips), Vienna 1 VIII 1934, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers*, Washington 1952–1968 [dalej: FRUS], 1934, vol. II, s. 40; William E. Dodd, Ambassador to Germany, to Roosevelt, Berlin 15 VIII 1934, FDR FA, vol. II, s. 180–181.

¹³ The Minister in Austria (Messersmith) to the Secretary of State, to the Under Secretary (Phillips), Vienna 28 VII, 1 VIII 1934, FRUS 1934, vol. II, s. 33–34, 40–42; *U.S. Diplomats in Europe, 1919–1941*, ed. Kenneth Paul Jones, Santa Barbara Calif. 1983, s. 118–120.

¹⁴ Charles C. Tansill, *Back Door to War: The Roosevelt Foreign Policy 1933–1941*, Westport Conn. 1975, s. 293; „New York Times”, 29 VII 1934, s. 1. O. Jaszi, *War Germs in the Danube Basin*, „The Nation”, 26 XII 1934, vol. 139, s. 736.

starcia z Mussolinim o region Naddunaju, w tym przede wszystkim o Austrię. Dla duce był to moment nadzwyczaj niedogodny ze względu na prowadzoną właśnie wojnę w Etiopii. Jak zauważali amerykańscy obserwatorzy, wojna włosko-etiopska odcisnęła ujemne piętno na międzynarodowych uwarunkowaniach Austrii. Mussolini, najwyraźniej osłabiony walkami w Afryce, tracił swe siły, zapął, a nawet zainteresowanie co do obrony Austrii, stanowiącej dla niego do tej pory bramę na Bałkany¹⁵.

William Dodd od dłuższego czasu obserwujący obsesyjną, jak określał, ideę restauracji *Imperium Romanum*, w zbliżającej się ostatecznej rozgrywce przewidywał porażkę duce. Według kalkulacji amerykańskiego dyplomaty Mussoliniemu mógł przypaść Egipt, Palestyna, Grecja, Syria, Etiopia i utrzymane wpływy w Jugosławii. Hitler zaś, choć nie bez oporu ze strony Rzymu, miał stać się panem Austrii, Czechosłowacji i Węgier. „Włoskie i niemieckie interesy w Europie — konstatował Dodd 4 IV 1936 r. w oficjalnym raporcie — krzyżują się, a nad Dunajem wręcz wykluczają. Austria znajduje się w samym centrum”. Opinie te potwierdzały także rozmowy przeprowadzone w maju 1936 r. przez amerykańskiego *chargé d'affaires* w Berlinie Ferdinanda Mayera z ambasadorami francuskim André François-Poncetem i brytyjskim sir Erikiem Phippem¹⁶.

Za sygnał kolejnego starcia uznał Dodd prowadzone w ramach Protokołów Rzymskich z 1934 r. rozmowy Mussoliniego z przybyłym do Rzymu kanclerzem Austrii Kurtem von Schuschniggiem oraz premierem Węgier Gyulem Gömbösem. To właśnie w ich następstwie, jak zaznaczał Dodd, Austria zgodnie z zaleceniami duce wprowadziła 1 IV 1936 r. obowiązek powszechnej służby wojskowej, łamiąc tym samym postanowienia traktatu pokojowego z Saint-Germain. Rozpoczynał się już od dawna przewidywany przez amerykańskich obserwatorów szeroki proces rewizji traktatowych¹⁷. Dla posła amerykańskiego w Jugosławii Wilsona nie ulegało wątpliwości, że krok Austrii, określany przez Dodda jako „made by Italy”, zapewne wkrótce powtórzony przez Węgry, doprowadzi do całkowitej zmiany struktury polityczno-ekonomicznej regionu¹⁸.

Mussolini przegrał jednak ostatecznie, zgodnie z przewidywaniami Dodda, walkę o wpływy w Austrii w chwili, gdy Hitler podpisał 11 VI 1936 r. umowę normalizującą stosunki niemiecko-austriackie. Umowa ta gwarantowała z jednej strony niepodległość Austrii, niemieszanie się Niemiec w wewnętrzne jej sprawy i respektowanie Protokołów Rzymskich, ale z drugiej strony określała Austrię jako państwo niemieckie złączone jednym językiem, kulturą i historią¹⁹. Prasa amerykańska jednoznacznie okrzyknęła krok ten kolejnym triumfem führera. Walter Duranty, korespondent „New York Times” w Moskwie, pisał o rozpoczynającej się niemieckiej dominacji w Europie Środkowej i na Bałkanach. „The Nation”, który jeszcze kilka miesięcy wcześniej postrzegał Austrię

¹⁵ USWA, 1938, s. 27.

¹⁶ The Ambassador in Germany (Dodd) to the Secretary of State, Berlin 4 IV 1936, The Chargé in Germany (Mayer) to the Secretary of State, Berlin 28 V 1936, FRUS 1936, vol. I, s. 279–282, 311; William E. Dodd, *Dziennik ambasadora 1933–1938*, Warszawa 1972, s. 282–285.

¹⁷ Robert Machray, *The Struggle for the Danube and the Little Entente 1929–1938*, London 1938, s. 215–216; W. E. Dodd, op. cit., s. 282; The Ambassador in Germany (Dodd) to the Secretary of State, Berlin 4 IV 1936, FRUS 1936, vol. I, s. 279–282; „New York Times”, 2 IV 1936, s. 1, 4 IV 1936, s. 1.

¹⁸ Memorandum by the Minister in Yugoslavia (Wilson), Belgrade 16 IV 1936, FRUS 1936, vol. I, s. 289–290.

¹⁹ The Minister in Austria (Messersmith) to the Secretary of State, Vienna 11 VI 1936, [enclosure] Sketch by the Secretary of the Austrian Foreign Office (Peter) of the Austro-German Agreement, signed 11 VI 1936, FRUS 1936, vol. I, s. 316–321; Austro-German Agreement signed 11 VI 1936, *Documents on German Foreign Policy 1918–1945*, seria D, vol. I, Washington 1949, s. 278; R. Machray, op. cit., s. 232–235.

jako klucz do Europy Środkowej oraz umocnioną przez duce zaporę dla nazistowskiej powodzi, teraz ubolewał nad słabością Mussoliniego oznaczającą zmianę mapy politycznej całego regionu²⁰.

W amerykańskich kręgach dyplomatycznych pierwsze reakcje były dość pozytywne. W raportach z Londynu, Paryża czy Berlina dostrzeżono zwłaszcza szansę na stabilizację w Europie Środkowej czy w regionie Naddunaju, a nawet na odprężenie w relacjach francusko-brytyjskich. Ambasador Straus napisał jednak: „na pierwszy rzut oka układ zmierza do pokojowego rozwiązywania problemów europejskich, ale przy dłuższym spojrzeniu wywołuje wiele wątpliwości”. Dla Strausa był to niewątpliwym kolejnym sukcesem Führera tak w budowaniu własnego pokojowego tym razem wizerunku, jak i w rozszerzeniu ekonomicznych i politycznych wpływów III Rzeszy²¹.

Prawdziwą jednak sensacją dla amerykańskiej opinii publicznej stało się dopiero prawie rok później spotkanie Mussoliniego z Schuschniggem w Wenecji 22–23 IV 1937 r. Wiadomość opatrzona przez „New York Times” tytułem z powieści Thomasa Manna „Śmierć w Wenecji” głosiła rozpad po trzech latach koalicji włosko-austriackiej i ostateczne wycofanie się Włoch z roli patrona i gwaranta niepodległości Austrii. Rzym, odmawiając wsparcia dla restauracji Habsburgów, jedynej wyraźnej wówczas przeciwwagi dla nazizmu, zastrzegając dla Niemców prawo decydowania o losach republiki, *de facto* przypieczętował swą zgodę na *Anschluss*²². Oficjalny komunikat wydany pod koniec rozmów wręcz zakazywał Austriakom jakiegokolwiek porozumienia bez akceptacji III Rzeszy²³. Oś Berlin–Rzym zainicjowana w październiku 1936 r. przynosiła namacalne efekty. Wiedeń stał przed Hitlerem otworem i choć ostateczne zajęcie nastąpiło po upływie kolejnego roku, to nikt w amerykańskich kręgach dyplomatycznych nie miał już praktycznie złudzeń co do kierunku następnego uderzenia.

Dramat Austrii rozpoczął się 12 II 1938 r., gdy kanclerz Schuschnigg wezwany do Berchtesgaden na spotkanie z Hitlerem, otrzymał ciężkie warunki praktycznie całkowitego podporządkowania państwa III Rzeszy. Kapitulację rządu w Wiedniu sygnalizowała trzy dni później ogłoszona amnestia dla 3 tysięcy nazistowskich więźniów oraz rekonstrukcja gabinetu zgodna z żądaniami Berlina, gdzie tekę ministra spraw wewnętrznych i nadzoru nad policją otrzymał znany austriacki nazista Arthur Seyss-Inquart²⁴.

Pierwsze reakcje Waszyngtonu, choć generalnie pozbawione elementu jakiegokolwiek zdziwienia czy zaskoczenia, wykazywały praktycznie tylko niewielkie fluktuacje między izolacjonistycznym a interwencjonistycznym nurtem. W Departamencie Stanu Jay Pierrepoint Moffat, stojący od 1937 r. na czele nowego zreorganizowanego Wydziału ds. Europy²⁵, sztywno opowiadał się za polityką *appeasementu* i ścisłego trzymania Stanów Zjednoczonych z dala od kryzysów europejskich. W swych zapiskach pod datą

²⁰ „New York Times”, 15 VII 1936, s. 10; Louis Fisher, *Austria Dams the Nazi Flood*, „New York Times”, 26 II 1936; Ed., *Retreat to the Old Diplomacy*, „The Nation”, vol. 142, 18 VII 1936, s. 246–248.

²¹ The Ambassador in the United Kingdom (Bingham) to the Secretary of State, London 13 VI 1936. The Ambassador in France (Straus) to the Secretary of State, Paris 16 VI 1936, FRUS 1936, vol. I, s. 321–322, 325.

²² „New York Times”, 23 IV 1937, s. 1, 24 IV 1937, s. 1, 18, 30; The Ambassador in France (Bullitt) to the Secretary of State, Paris 6 V 1937, FRUS 1937, vol. I, s. 89–92.

²³ Dr. von Schuschnigg in Venice 22–23 IV 1937. Official Communiqué Issued at the Conclusion of the Italo-Austrian Conversation in Venice, 23 IV 1937, *Documents on International Affairs 1937*, Oxford 1939, ed. Stephen Heald, s. 313–314.

²⁴ USWA 1938, s. 30–32.

²⁵ Wydział ten powstał z połączenia 2 dotychczas odrębnych wydziałów: Wydziału ds. Europy Wschodniej i Wydziału ds. Europy Zachodniej oraz części Wydziału ds. Bliskiego Wschodu.

15 II 1938 r. zanotował: „Obecna sytuacja w Austrii jest nawet gorsza niż sądziłem. [...] Niewątpliwie Schuschnigg stoi przed dwiema ewentualnościami: natychmiastowym zajęciem Austrii przez Niemcy lub opanowaniem rządu przez nazistów, co doprowadzi do tego samego, tylko w dłuższym czasie. [...] My, bez względu na nasze sympatie, zdecydowanie nie przyjmujemy żadnej odpowiedzialności bezpośredniej czy moralnej w Europie”²⁶.

Wielką niesubordynację wykazał zatem amerykański *chargé* w Wiedniu John Wiley, który w trakcie rozmowy z Guidem Schmidtem, austriackim ministrem spraw zagranicznych, dobrowolnie poczynił daleko idące deklaracje. Wiley, zapewniając o szczerym i głębokim zainteresowaniu rządu Stanów Zjednoczonych ogólnym dobrem Austrii, wyraził nadzieję na skuteczne powstrzymanie przez rząd austriacki niebezpieczeństw grożących państwu i jego niepodległości. Natychmiastowa reakcja Hulla była stanowcza i ostra. „Na przyszłość — upominał sekretarz stanu swego podwładnego — proszę postępować bardziej ostrożnie, unikając wszelkich stwierdzeń o zainteresowaniu naszego rządu jakimikolwiek sprawami europejskimi, zwłaszcza o charakterze czysto politycznym”²⁷.

W przypadku Austrii wymagana od dyplomatów amerykańskich postawa nieangażowania wynikała dodatkowo z przeświadczenia o nieuchronności, a nawet potrzebie *Anschlusu*. Prezydent Roosevelt już 17 lutego na posiedzeniu gabinetowym m.in. w obecności podsekretarza stanu Sumnera Wellesa i sekretarza zasobów wewnętrznych Harolda Ickesa mówił o wejściu Austrii w niemiecką strefę wpływów jako o *fait accompli*²⁸.

Również dla asystenta sekretarza stanu Adolfa Berle’a losy Austrii były praktycznie przesądzone i zaakceptowane przez samych Austriaków. Państwo zaś, jego zdaniem, uczestniczyło właśnie w procesie odbudowywania pod niemieckim przywództwem „Imperium Austriackiego”. „Rekonstrukcja ta — konstatował Berle — wydaje się konieczna i nie powinna nikogo niepokoić”²⁹.

Jak zauważa amerykański historyk Robert Keyserlingk, jednym z niewielu polityków amerykańskich rozczarowanych biernością administracji Roosevelta był Ickes³⁰. Oskarżając wręcz Hulla za brak zdecydowania, nawoływał do podjęcia konkretnych działań, np. do restrykcyjnej polityki wobec Niemiec w dziedzinie ekonomii. Prezydent odniósł się jednak do tych propozycji niechętnie. Poparł jedynie sugestię Ickesa, by uniemożliwić ogólną sprzedaż helu³¹ do użytku wojskowego. W tym celu, ku niezadowoleniu Hulla, zostały przedstawione w Kongresie trzy poprawki do ustawy zasadniczej o sprzedaży tego surowca³².

²⁶ *The Moffat Papers. Selections from the Diplomatic Journals of Jay Pierrepont Moffat 1919–1943*, ed. Nancy H. Hooker, Cambridge Massachusetts 1956, s. 189.

²⁷ *The Chargé in Austria (Wiley) to the Secretary of State, Vienna 14 II 1938, The Secretary of State to the Chargé in Austria (Wiley), Washington 15 II 1938, FRUS 1938 vol. I, s. 391–392, 396.*

²⁸ Harold Ickes, *The Secret Diary of Harold L. Ickes: Roosevelt's Secretary of the Interior*, vol. II, New York 1956, s. 321.

²⁹ *Navigating the Rapids 1917–1971. From the Papers of Adolf A. Berle*, ed. Beatrice B. Berle, New York 1973, s. 164–165.

³⁰ R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 47.

³¹ Po tragicznej katastrofie w 1937 r., w wyniku której sponął doszczętnie z pasażerami na pokładzie przybywający po raz pierwszy do USA niemiecki sterowiec Hindenburg, producenci niemieccy zamienili paliwo z łatwopalnego wodoru na hel.

³² Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, vol. I, London 1948, s. 597–598; Arnold A. Offner, *American Appeasement. United States Foreign Policy and Germany 1933–1938*, Cambridge Massachusetts 1969, s. 240–241; R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 57.

Tymczasem Schuschnigg, pozbawiony wszelkiej pomocy i poparcia z zewnątrz, zdecydował się na podjęcie ostatniego, desperackiego i bardzo ryzykownego kroku. 9 III 1938 r. na wiecu w Innsbrucku zwrócił się bezpośrednio do społeczeństwa, ogłaszając na 13 marca plebiscyt na temat utrzymania odrębności państwowej³³. Rozjuszony Hitler, jak informował amerykański *chargé* Wiley, natychmiast wezwał do Berlina austriackiego wicekanclerza, kategorycznie domagając się odwołania plebiscytu oraz żądając dymisji całego dotychczasowego rządu i powołania nowego z Seyssem-Inqartem na czele. Wiley z niekłamany podziwem obserwował ostatnie zmagania Schuschnigga z nazistowskim dyktatem. „Jest to krok odważny — pisał do Departamentu Stanu. Oznacza, że kanclerz nie dał się zastraszyć”³⁴. W Waszyngtonie niewielu jednak podzielało tę opinię. Przeważał krytycyzm i wątpliwości. Podważano w ogóle możliwość przeprowadzenia demokratycznego plebiscytu w kraju od lat rządzonym przez dyktaturę. Przewidywano gniew Hitlera³⁵. W „Foreign Affairs” w artykule *Finis Austriae* zarzucano nawet władzom austriackim prowokacyjne decyzje drukowania na kartach do głosowania wyłącznie słowa „TAK” z pominięciem słowa „NIE”, które przeciwnicy odrębności państwowej Austrii mieli dopisywać ręcznie. „Mimo to — jak pisano — bezstronni obserwatorzy zagraniczni oceniają zwycięstwo Schuschnigga i opcji niepodległościowej na 65–80%”. Jego dymisję i odwołanie plebiscytu ogłoszone w ostatnim momencie w przemówieniu radiowym 11 marca wieczorem przyjęto z niedowierzaniem. „Tak więc — pisał wieloletni korespondent „Chicago Daily News” w Wiedniu — mając za sobą poparcie większości społeczeństwa, kanclerz wywiesił białą flagę”³⁶.

Nie uchroniło to już Austrii w niczym. 12 marca wojska niemieckie wtargnęły na jej terytorium, zajmując całość bez najmniejszego oporu. 14 marca Hitler triumfalnie wkroczył do Wiednia. Kończył się pierwszy, 19-letni okres w dziejach republiki oficjalnie uznanej przez mocarstwa w Saint-Germain.

Rząd amerykański o fakcie zbrojnego zajęcia Austrii przez wojska III Rzeszy został powiadomiony nieoficjalnie przez ambasadora niemieckiego w Waszyngtonie Hansa Dieckoffa jeszcze tego samego dnia. Hulla interesowały wówczas jedynie dwie kwestie: możliwość zachowania pokoju ogólnoeuropejskiego oraz spokoju na Przełęczy Brenner, czyli na granicy z Włochami. Dwa dni później Dieckoff złożył na ręce sekretarza stanu tekst formalnego komunikatu wraz z dekretemi o unifikacji Austrii z Rzeszą Niemiecką³⁷. Odrębne spotkanie Dieckoffa z Wellesem, z którego sprawozdanie zostało przesłane bezpośrednio Rooseveltowi, miało również charakter wyłącznie informacyjny. Strona amerykańska bez komentarzy przyjmowała do wiadomości wszelkie fakty, np. polecenie ambasady niemieckiej w Waszyngtonie w sprawie całkowitego podporządkowania się poselstwa austriackiego i przekazania archiwum. Jedyna uwaga Wellelsa na 10-minutową tyradę niemieckiego ambasadora dotyczyła ogólnej konstatacji o przyjęciu przez Austrię wszelkich warunków pod groźbą siły³⁸.

³³ USWA 1938, s. 37–41.

³⁴ The *Chargé* in Austria (Wiley) to the Secretary of State, Vienna 9 III 1938, 11 a.m., 11 III 1938, 1 p.m., 7 p.m., FRUS 1938, vol. I, s. 416, 419, 422.

³⁵ R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 46–47.

³⁶ M. W. Fodor, *Finis Austriae*, „Foreign Affairs”, vol. 16, nr 4, lipiec 1938, s. 588–600.

³⁷ Memorandum of Conversation, by Secretary of State C. Hull, Washington 12 III 1938, Memorandum of Conversation, by Undersecretary of State S. Welles, Washington 14 III 1938, FRUS 1938, vol. I, s. 428–429, 442–445; *The Moffat Papers*, s. 192.

³⁸ Sumner Welles Under Secretary of State to Roosevelt, Washington 16 III 1938, Subject: Recent Events in Austria, FDR FA, vol. V, ed. Donald B. Schewe, New York 1979, dok. 920, 920a.

Równoległe z Wiednia z poselstwa amerykańskiego płynęły dramatyczne raporty. *Chargé* Wiley donosił przede wszystkim o braku jakichkolwiek kontaktów z nowym rządem. „Przestałem pełnić wszelkie dotychczasowe funkcje — alarmowałem. Inni dyplomaci zaczynają opuszczać miasto. Co z nami?”. Kolejne depesze zarówno z Wiednia, jak z Berlina opisywały szybki i sprawny proces scalania (unification) obu krajów — Austrii i Niemiec — w jeden organizm. Zmiany te zainicjowane jeszcze przed oficjalnym referendum ogłoszonym przez Hitlera na 10 kwietnia przebiegały w atmosferze terroru i wymuszeń. Unifikacji podlegała armia i policja, kolej, banki, system radiowy i prasowy, finansowy i monetarny, naczelne organy NSDAP³⁹.

Tymczasem Departament Stanu ważył każde słowo. Asystent sekretarza stanu były poseł w Austrii Messersmith skierował do poselstwa w Wiedniu aktualną wykładnię amerykańskiej polityki zagranicznej. Sprowadzała się ona praktycznie do hasła „żadnych zmian, żadnych zwrotów, trzymamy się dotychczasowej linii działania”. Messersmith szczerze przyznawał, że choć decyzje powinny być już podjęte, to jeszcze żadne nie zapadły. Sprawa, zbyt poważna, wymagała spokojnego, bez pośpiechu uważnego zbadania podstaw legalności i prawnego *iunctim* z nieuznawaniem przez USA marionetkowego rządu w Mandżukuo czy włoskich podbojów w Etiopii. Odrębnego badania wymagał też całokształt dotychczasowych stosunków ekonomicznych z Austrią wraz z wcześniej przyznaną jej klauzulą największego uprzywilejowania. Czekano również na oficjalne powiadomienie przez posła austriackiego w Waszyngtonie o formalnym nowym statusie⁴⁰.

Edgar Prochnik, dyplomata austriacki w Stanach Zjednoczonych, dopiero 17 marca, wyraźnie naciskany przez Amerykanów, zawiadomił administrację Roosevelta o zaistniałych wydarzeniach, w wyniku których jego kraj włączony (incorporated) do III Rzeszy przestał istnieć jako niepodległe państwo. Oficjalnie powiadamiał też o zamknięciu poselstwa i przekazaniu jego prerogatyw ambasadzie niemieckiej. Tego samego dnia sekretarz stanu Hull, wygłaszając w Waszyngtonie standardowe przemówienie w National Press Club dotyczące pokoju, zasad pokojowych i pokojowej polityki Stanów Zjednoczonych, złożył jedynie zapewnienie o niemieszaniu się Ameryki w europejskie wydarzenia i nieplanowaniu żadnych akcji. Same pojęcia Austria czy *Anschluss* nie pojawiły się w ogóle w jego przemówieniu⁴¹. Komunikat Prochnika przekazany został do prasy amerykańskiej dwa dni później z niewielkim komentarzem sekretarza stanu na temat, jak określono, „austriackiego incydentu” (Austrian incident) poważnie wpływającego na sytuację i pokój na świecie, a stanowiącego przedmiot bacznej uwagi administracji amerykańskiej⁴². Pod koniec marca nazwisko austriackiego posła zostało dyskretnie skreślone z list dyplomatycznych w Stanach Zjednoczonych.

Nadal jednakże brak było decyzji w sprawie oficjalnej reakcji amerykańskiej na *Anschluss*. Według zapisków Berle’a z 19 marca Departament Stanu wyraźnie był

³⁹ The *Chargé* in Austria (Wiley) to the Secretary of State, Vienna 14 III, 2 a.m., 2 p.m., 16 III 1938, 7 p.m., The Ambassador in Germany (Wilson) to the Secretary of State, Berlin 14 III, 1 p.m., 17 III, 4 p.m., 18 III, 11 a.m., FRUS 1938, vol. I, s. 439–441, 449, 453–455.

⁴⁰ The Assistant Secretary of State (Messersmith) to the *Chargé* in Austria (Wiley), Washington 16 III 1938, FRUS 1938, vol. I, s. 451–453.

⁴¹ Address Delivered by the Secretary of State at Washington, 17 III 1938, *Peace and War. United States Foreign Policy 1931–1941*, Washington 1943, s. 407–419.

⁴² The Secretary of State to the Ambassador in Germany (Wilson), Washington 19 III 1938, FRUS 1938, vol. I, s. 456–457.

podzielony na zwolenników „łagodnej” i „twardej” linii działania, na zwolenników „uznania” i „nieuznawania”. Sam Berle w memorandum skierowanym do Hulla i Wellesa sugerował złożenie protestu amerykańskiego, ale nie przeciw aneksji Austrii (annexation), a jedynie przeciw opresyjnej formie rządów w III Rzeszy. Przeważała generalna opinia, że *Anschluss* nie powinien zostać formalnie ani zaakceptowany, ani potępiony. Gdy zatem prezydent Roosevelt w pierwszym odruchu zamierzał wydać oświadczenie potępiające zbrojną agresję, Welles szybko odwiódł go od tego planu. Społeczeństwo amerykańskie patrzyło bowiem na *Anschluss* przyzwalająco jako na zjawisko naturalne i oczywiste, jako najlepsze dla Austriaków rozwiązanie ich wieloletnich ekonomicznych i politycznych problemów. Sprzeciw budziła jedynie forma. W kręgach dyplomatycznych dodatkowo przypominane były sympatie Austriaków wobec idei zjednoczeniowej wyrażane w 1919 r. oraz ogólnie narzucone nakazy mocarstw na konferencji pokojowej. Bardzo wymowne stawało się też stanowisko byłego sekretarza stanu Henry’ego Stimsona, twórcy polityki nieuznawania aktów agresji na Dalekim Wschodzie, zwanej od jego nazwiska doktryną Stimsona. Traktując przypadek Austrii jako zupełnie odmienny niż np. problem Chin, Stimson odmówił swego poparcia i nie widział potrzeby aktywizowania Amerykanów w obronie Austriaków⁴³.

Pewne zamieszanie i dezorientację wprowadzać musiało przemówienie brytyjskiego ministra spraw zagranicznych Edwarda Halifaxa w Izbie Lordów z 16 III 1938 r. Fragment dotyczący Austrii mówił o zamiarze Rządu Jego Królewskiej Mości uznania jeszcze przed plebiscytem likwidacji państwa austriackiego włączonego do III Rzeszy (absorbed into)⁴⁴.

Stany Zjednoczone również nie czekały na ostateczny wynik plebiscytów. 6 IV 1938 r. dwiema notami przekazanymi przez swego ambasadora w Berlinie zakomunikowały rządowi III Rzeszy swą ostateczną decyzję. „Kierując się koniecznością i praktycznymi względami — głosiła jedna z nich — rząd nasz zamyka poselstwo w Wiedniu i ustanawia w jego miejsce konsulat generalny”. Druga nota czyniła rząd niemiecki odpowiedzialnym za spłatę długów Austrii. Odrębne decyzje Departamentu Skarbu nakładały na towary z Austrii te same cła, co na produkty niemieckie⁴⁵.

Waszyngton przyjął zatem dość niejasną postawę trudną do określenia w świetle interpretacji prawa. Choć formalnie nie aprobował, ale też i nie potępiał samego *Anschlussu*, to uznawał *de facto* jego skutki. W niedalekiej przyszłości, już po wybuchu II wojny światowej, wywołało to wiele dylematów, kontrowersji i pytań. Czy Stany Zjednoczone faktycznie uznały *Anschluss*, czy też nie? Czy państwo austriackie przestało istnieć dobrowolnie jako podmiot prawa międzynarodowego, czy też okupowane funkcjonowało w obrębie III Rzeszy? Czy Austria zunifikowana z III Rzeszą ponosiła odpowiedzialność za wybuch wojny i udział w niej na równi z nazistowskimi Niemcami? Wyniki referendum z kwietnia 1938 r. ukazywały światu 99,02%, tj. entuzjastyczne poparcie społeczeństwa austriackiego dla zmian zachodzących w ich kraju. 800 tysięcy Austriaków zostało wcielonych do armii niemieckiej, a 150 tysięcy służyło w Waffen SS.

⁴³ *Navigating the Rapids*, s. 168–169; R. Keyserlingk, op. cit., s. 53–54, The Ambassador in Germany (Wilson) to the Secretary of State, Berlin 30 III 1938, FRUS 1938, vol. I, s. 466–472; Sumner Welles, *The Time for Decision*, New York 1944, s. 22–23.

⁴⁴ Sumner Welles Undersecretary of State to Roosevelt, 16 III 1938, [enclosure] Message from the British Government to the British Ambassador 16 III 1936, FDR FA, vol. V, dok. 922, 922a.

⁴⁵ C. Hull, op. cit., vol. I, s. 575; USWA 1938, s. 44–49.

A może Austria w wyniku *Anschlussu* stała się krajem okupowanym przez nazistowskie Niemcy na równi z innymi ofiarami agresji, takimi jak Czechosłowacja, Polska, Francja, Norwegia, Grecja czy Jugosławia, i powinna być traktowana jako kraj wyzwolany? Referendum przeprowadzone w atmosferze terroru i zastraszenia nie odzwierciedlało prawdziwych nastrojów społecznych. Tylko w początkowym okresie od 12 marca do 10 kwietnia 1938 r. gestapo aresztowało od 50 tysięcy do 75 tysięcy Austriaków (komunistów, socjaldemokratów, chrześcijańskich demokratów). Część z nich została rozstrzelana, a część trafiła do więzień i obozów koncentracyjnych. Na wniosek Roosevelta powołany został specjalny komitet zajmujący się kwestią politycznych uchodźców przybywających do USA łącznie z Niemiec i Austrii⁴⁶. W sumie do 1940 r. przybyło ich 30 tysięcy. Na szczególnie dramatyczną sytuację ludności żydowskiej zamieszkałej na terenie Austrii zwracał uwagę prezydenta Felix Frankfurter w liście z 31 III 1938 r.⁴⁷

Prezydent Roosevelt, podobnie zresztą jak i Churchill, na początku wojny wolał nie wypowiadać się ani na temat statusu samej Austrii, ani jej granic. Choć generalnie odróżniał Austriaków od Niemców, to traktował ich jednakowo jako obywateli niemieckich, tzn. obywateli wrogiego państwa. Dopiero w maju 1941 r. w przemówieniu radiowym pierwszy raz publicznie wspominał o Austriakach na równi z Czechami, Polakami, Holendrami, Belgami, Francuzami, Grekami czy Słowianami Południowymi, jako o narodzie uciemżonym i podbitym przez nazistowskie Niemcy. Myśl tę powtórzył jeszcze raz 9 XII 1941 r. w pogadance przy kominku już po ataku japońskim na Pearl Harbor i ogłoszeniu w Kongresie stanu wojny z Japonią⁴⁸.

Prawdziwy jednak wzrost zainteresowania sprawami austriackimi nastąpił dopiero w 1942 r. W maju wydział ds. Europy Departamentu Stanu zajął się ponowną analizą prawną *Anschlussu*. Wychodząc z założenia, że kwestia Austrii stanowi złożony kompleks uwarunkowany międzynarodowo, ustalono, że będzie musiała być omówiona i ostatecznie rozstrzygnięta na konferencji pokojowej. Niebudzącym wątpliwości wydawał się fakt nieistnienia państwa w wyniku *Anschlussu* oraz uznania samego zjawiska przez Amerykanów, choć nie bez obaw i wątpliwości. Rozstrzyganie o wszystkich innych problemach, łącznie z przyszłością Austrii, uznano za przedczesne⁴⁹. W lipcu sekretarz stanu Hull na konferencji prasowej powrócił po czterech latach milczenia do kwestii *Anschlussu*. Co prawda mówił nie mniej enigmatycznie niż w 1938 r., to jednak sam fakt ponownego zabrania głosu w tej sprawie był znaczący. „Nasz rząd — powiedział sekretarz stanu — nigdy nie uznał legalności włączenia Austrii do Niemiec, a wszystkie nasze kontakty z Niemcami w sprawie Austrii miały wyłącznie charakter praktyczny”. Przemówienie to w niczym jeszcze nie zmieniło formalnego traktowania uchodźców austriackich w Stanach Zjednoczonych jako „wrogich przybyszów” (enemy aliens), mimo że Hull określił stan taki jako konfudujący⁵⁰. Dopiero w 1944 r. specjalna

⁴⁶ Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy 1932–1943*, New York 1979, s. 157, 167–168.

⁴⁷ *Roosevelt and Frankfurter. Their Correspondence 1928–1945*, ed. Max Freedman, Boston 1967, s. 449–450.

⁴⁸ „We Choose Human Freedom” — A Radio Address Announcing the Proclamation of An Unlimited National Emergency, 27 V 1941, „We are going to Win the War and We Are Going to Win the Peace That Follows” — Fireside Chat to the Nation Following the Declaration of War with Japan, 9 XII 1941, *The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*, ed. Samuel I. Rosenman, vol. 10, New York 1941, s. 181–195, 522–531.

⁴⁹ R. H. Keyserlingk, op. cit. s. 74–75.

⁵⁰ „New York Times” 28 VII 1942, s. 3.

komisja Kongresu powołana dla zbadania kwestii Austrii orzekła definitywnie w świetle przedstawionych jej dokumentów, że Stany Zjednoczone nigdy nie uznały *Anschlusu*, traktując go jako okupację niemiecką⁵¹.

Duże emocje, kontrowersje, nadzieje, a później i rozczarowanie wzbudziła idea utworzenia w Stanach Zjednoczonych Austriackiego Batalionu w ramach amerykańskiego 101. Samodzielnego Batalionu Piechoty dowodzonego przez podpułkownika Vincenta Conrada. Batalion powołany do życia w listopadzie 1942 r. decyzją sekretarza wojny Henry'ego Stimsona, bez uzgodnienia z Departamentem Stanu, miał liczyć 1000 ochotników pochodzących z emigracyjnych środowisk w USA, legitymujących się austriackimi rodzicami i posługujących się językiem niemieckim.

Sam pomysł narodził się jako efekt niezwyklej przyjaźni prezydenta Franklina D. Roosevelta z przebywającym w USA od 1940 r. arcyksięciem Ottonem von Habsburgiem. Jako częsty osobisty gość Białego Domu oraz prywatnej rezydencji Rooseveltów w Hyde Parku, arcyksiążę Otto — formalny pretendent do tronu — wraz ze swoją matką cesarzową Zytą oraz bratem arcyksięciem Feliksem stał się na gruncie amerykańskim wśród amerykańskiego *establishmentu* orędownikiem i trybunem niepodległościowej sprawy Austrii. „Miły w obejściu, demokratyczny w manierach” napisał o arcyksięciu Ickes po jednym z bankietów wydanym na cześć Habsburgów przez Williama Bullitta⁵².

Arcyksiążę Otto zafascynował prezydenta Roosevelta swoją ideą budowy pod auspicjami Habsburgów federacji naddunajskiej jako zmodyfikowanej i unowocześnionej formy dawnej Monarchii Austro-Węgierskiej. Realizacji tego projektu służyć miała założona w USA emigracyjna organizacja o nazwie Free Austria Movement stojąca na stanowisku legitymizmu Habsburgów. Życzliwość i sympatia Roosevelta wobec monarchistycznych koncepcji wyraziła się nominacją arcyksięcia Ottona na przewodniczącego komitetu rekrutacyjnego do Batalionu Austriackiego. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom Habsburgów, prezydent przyzwolił na werbowanie nie tylko Austriaków, ale także pozostałych narodów wchodzących w skład dawnej Monarchii Austro-Węgierskiej. Liczono na powszechny entuzjazm. Tymczasem decyzja administracji amerykańskiej spotkała się z bojkotem oraz gwałtownymi protestami zbulwersowanych środowisk emigracyjnych w USA, przede wszystkim Czechów, Węgrów, Rumunów. Nie mniej oburzone były antymonarchistycznie nastawione ugrupowania austriackie w Ameryce, zwłaszcza kierowana przez Ferdinanda Czernina Austrian Action. W samym Departamencie Stanu oraz w amerykańskich kręgach dyplomatycznych oprócz Hulla również nie brakło oponentów idei restauracji Habsburgów. Były poseł amerykański Wiley uznał ten pomysł za szalony, za historyczny wręcz anachronizm, zaś asystent sekretarza stanu Berle odetchnął z ulgą na wieść o rozwiązaniu batalionu z początkiem 1943 r. Obawiał się, że Otto swoją aktywnością rozżołości Rosjan, rozjuszy Czechów i przerazi Jugosłowian. Ostatecznie eksperyment z batalionem austriackim zakończył się totalnym fiaskiem⁵³.

⁵¹ R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 23.

⁵² H. Ickes, op. cit., vol. III, s. 148–149.

⁵³ R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 66–67; Donald R. Whitnah, Edgar L. Ericson, *The American Occupation of Austria: Planning and Early Years*, Westport Connecticut 1985, s. 9–13; Peter Eppel, R. Henry Grunwald, *Österreicher im Exil: USA 1938–1945: eine Dokumentation*, Wien 1995.

Nie powiodły się również zabiegi arcyksięcia Ottona o utworzenie na terenie Stanów Zjednoczonych emigracyjnego rządu Austrii, na którego czele stanąć miał arcyksiążę Robert von Habsburg. Tym razem Biały Dom, po niepowodzeniach z tworzeniem Batalionu Austriackiego, zareagował ostrożnie i wstrzemięźliwie. Pamiętając o ostrej opozycji przedstawicieli narodów Europy Środkowo-Wschodniej, w stanowczy, acz dyplomatyczny sposób odmówił poparcia⁵⁴. Z podobną zresztą reakcją Waszyngtonu spotykały się także analogiczne starania o tworzenie rządu przedkładane przez inne austriackie ugrupowania, łącznie z antymonarchistycznymi. Serdeczna zażyłość łącząca Roosevelta i arcyksięcia Otto przetrwała do końca, mimo że z upływem czasu malał zapał i entuzjazm prezydenta wobec idei restauracji Habsburgów i federacji naddunajskiej. Nie miały wpływ na ewolucję poglądów w tej kwestii odegrał nie tylko sprzeciw innych narodów, ale i niechętny stosunek Stalina — głównego i liczącego się alianta.

W amerykańskich kręgach politycznych jednak długo pozostawała silna tendencja budowania, opierając się na Austrii, federacji naddunajskiej, bądź nawet szerzej: federacji Europy Wschodniej czy Europy Południowej. Główną przesłanką była wynikająca z lekcji historii chęć naprawienia błędów traktatu w Saint-Germain. Słaba ekonomicznie i politycznie Austria nie miała szans, padając łupem silniejszych sąsiadów, na samodzielne przetrwanie. Jako jeden z pierwszych prawidłowość tę zauważył Adolf Berle. Już 11 XI 1939 r. pisał w swym diariuszu: „Wydaje się, że musimy się uporać ze swym wilsonowskim dylematem łączenia idealistycznej koncepcji samostanowienia z czysto nacjonalistyczną zasadą Imperium Austrii. Musi być opracowane jakieś regionalne porozumienie, by kraje tamtejsze nie zadusiły się ekonomicznie i politycznie”. Swój, jak określał eksperymentalny, projekt opierał na szerszej koncepcji trzech–czterech regionów w Europie: regionu anglo-francusko-hiszpańskiego, regionu naddunajskiego, regionu niemiecko-holendersko-skandynawskiego i bałtyckiego oraz regionu włosko-bałkańsko-tureckiego⁵⁵.

Federacyjne i konfederacyjne projekty, w tym dotyczące Naddunaju, omawiane były wielokrotnie w trakcie spotkań i zebrań Advisory Committee powołanego w 1942 r. w Departamencie Stanu we współpracy z prestiżową organizacją Council on Foreign Relations. Komitet ten o charakterze doradczo-konsultacyjnym skupiający wielu wybitnych znawców stosunków międzynarodowych: dziennikarzy, politologów, polityków, biznesmenów, zajmował się opracowywaniem analiz i ekspertyz istotnych dla powojennego planowania. W trakcie jednego ze spotkań w maju 1942 w całości poświęconemu federacji naddunajskiej Sumner Welles, Hamilton Fish Armstrong, Ray Atherton, Ann O'Hare McCormick i inni dyskutowali dość luźno, miejscami chaotycznie, o historii regionu, poczynając od Monarchii Austro-Węgierskiej, o politycznych i ekonomicznych uwarunkowaniach, o planie Hodży, planie Eckhardta, koncepcjach Sikorskiego, a także o restauracji Habsburgów i znaczącej roli Wiednia. Za punkt wyjścia przyjmowali konieczność stworzenia szerokiego związku skupiającego Polskę, Czechosłowację, Węgry, Rumunię, Jugosławię, Austrię i kraje bałtyckie⁵⁶.

⁵⁴ F. D. R. to Archiduke Otto of Austria in Washington, Washington 13 VI 1943, FDR Letters, vol. II, s. 1429–1430.

⁵⁵ *Navigating the Rapids*, s. 270, 419.

⁵⁶ Danubian Federation, Department of State, Advisory Committee, 9 V 1942, *American Debates on Central European Union 1942–1944*, eds Józef Łaptos, Mariusz Misztal, Bruxells, New York 2002, s. 71–84.

Największe zainteresowanie i zaangażowanie administracji Roosevelta w budowaniu nowych struktur federacyjnych przypadało ogólnie na okres poprzedzający moskiewską konferencję ministrów spraw zagranicznych Anthony Edena, Cordella Hulla i Władysława Mołotowa w dniach 18 X – 1 XI 1943 r., gdzie wydana została m.in. wspólna deklaracja o odbudowie niepodległej i samodzielnej Austrii. Konferencja ta wytyczała nowy okres w procesie przywracania Austrii na mapy świata. Definitywnie przekreślała nadzieje Habsburgów na restaurację monarchii, a także skutecznie powstrzymała możliwość rozwoju dalszych federacyjnych koncepcji z udziałem Wiednia.

Pierwsze jednak rozmowy ze stroną sowiecką dotyczące Austrii nie zapowiadały jeszcze tak silnie występującej później opozycji wobec bardziej złożonych regionalnych struktur. Gdy Eden w grudniu 1941 r. odwiedził Moskwę, usłyszał od Stalina jedynie ogólną deklarację odbudowy państwa austriackiego. Bardziej szczegółowe kwestie związane z Austrią schodziły wówczas na dalszy plan, przysłonięte żywotnymi dla Rosjan zagadnieniami uznania sowieckich zdobyczy terytorialnych sprzed czerwca 1941 r., tj. krajów bałtyckich, polskich kresów wschodnich, części Finlandii oraz Besarabii. Amerykanie na bieżąco informowani przez Foreign Office o przebiegu rozmów, dysponowali pełnym obrazem sytuacji⁵⁷.

Również wizyta Mołotowa w Stanach Zjednoczonych na przełomie maja i czerwca 1942 r., w trakcie której omawiana była przede wszystkim kwestia drugiego frontu w Europie oraz sytuacja w koloniach po wojnie, nie przyniosła w mniej znaczącej dla aliantów sprawie Austrii żadnych nowych elementów.

Istotny sygnał opozycji Kremla wobec federacyjnych koncepcji wyszedł dopiero od Iwana Majskiego w Londynie w marcu 1943 r. w rozmowie z Edenem w przeddzień wyjazdu brytyjskiego ministra spraw zagranicznych do Ameryki. Rozmowa ta, zrelacjonowana Harry'emu Hopkinsowi, a także Wellesowi natychmiast po przyjeździe Edena do Waszyngtonu, stała się następnie przedmiotem amerykańsko-angielskich dyskusji. Trudny do zrozumienia dla sojuszników anglosaskich był sowiecki argument uzasadniający ujemny, osłabiający wpływ federacji na indywidualną, polityczną i militarną pozycję państw członkowskich. Eden dostrzegł w owej argumentacji lęki i obawy Moskwy przed ich potencjalnym antysowieckim ostrzem. Pewne jednak nadzieje na znalezienie w przyszłości konsensusu dostrzeżono za oceanem w sygnałnym sowieckim przyzwoleniu budowania federacji bałkańskiej pod warunkiem wyłączenia z niej Rumunii oraz federacji skandynawskiej pod warunkiem wyłączeniem z niej Finlandii, a uzależnienie federacji polsko-czechosłowackiej od ustanowienia przyjaznego dla Kremla rządu polskiego⁵⁸.

W trakcie rozmowy Edena z prezydentem Rooseveltem zarysowane zostało wspólne stanowisko dotyczące powojennego podziału Niemiec, odbudowy niepodległej Austrii i niepodległych Węgier. Prezydent ze swej strony złożył zapewnienie o posiadaniu konstytucyjnych uprawnień umożliwiających mu uznanie niepodległości Austrii bez uruchamiania dodatkowych procedur w Kongresie. Pewne rozbieżności zdań odnotowano w kwestii serbskiej i chorwackiej. O ile prezydent, nie widząc potrzeby unifikacji dwóch zwaśnionych narodów, proponował utworzenie niepodległego państwa Serbów,

⁵⁷ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, 19 I 1942, FRUS 1942, vol. III, s. 494–503; C. Hull, op. cit., vol. II, London 1948, s. 1166–1168; Edward R. Stettinius, *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*, London 1950, s. 18.

⁵⁸ Robert E. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, New York 1948, s. 713–714.

a zarząd powierniczy nad Chorwatami, o tyle Eden optował za wspólnym państwem Serbów i Chorwatów. Odrębne rozmowy Edena i Halifaxa z Wellesem przyniosły zgodność co do tworzenia federacji bałkańskiej, nie wykluczając w niej udziału odrębnej federacji Austrii, Węgier, Polski i Czechosłowacji. Rozważano również konieczność odłączenia od Niemiec Prus Wschodnich oraz możliwość utworzenia unii niemiecko-południowej składającej się z Nadrenii, Wirtembergii i Bawarii⁵⁹.

Podobne deklaracje poczynione zostały w czasie trzeciej wizyty Churchilla w Waszyngtonie w maju 1943 r. Na spotkaniu z udziałem wiceprezydenta USA Henry'ego A. Wallace'a, sekretarza wojny Henry'ego Stimsona podsekretarza stanu Sumnera Welleasa oraz przewodniczącego senackiej komisji spraw zagranicznych Toma Connally'ego zaprezentowana została idea brytyjskiego premiera konfederacji 12 państw europejskich. W jej skład miała wejść federacja naddunajska z Wiedniem jako stolicą, wypełniająca pustkę powstałą po rozbięciu Monarchii Austro-Węgierskiej. „Wszyscy amerykańscy uczestnicy — napisał później Churchill w memorandum do Roosevelta — mniej lub bardziej zgodzili się z zaprezentowaną linią myślenia i uznali za wielce prawdopodobne zaakceptowanie jej przez amerykańską opinię”⁶⁰.

W tym czasie jednak sowiecki sprzeciw wobec planów federacyjnych w Europie umacniał się i potęgował. Kolejny raz został powtórzony, tym razem oficjalnie w piśmie Mołotowa z 7 VI 1943 r. skierowanym do rządu brytyjskiego. Wszelka możliwość federacji Polski, Czechosłowacji, Jugosławii, Grecji, Austrii i Węgier była zawczasu kategorycznie odrzucana.

Brytyjczycy niezrażeni jednak, trzymając się ustaleń Edena i Churchilla w Waszyngtonie, opracowali w lipcu 1943 r. projekt zatytułowany *Future of Austria* przesłany pod koniec sierpnia w ramach konsultacji do Departamentu Stanu. „Jakkolwiek byśmy patrzyli — motywowali Brytyjczycy — Wiedeń zawsze stanowił bramę do Dunaju. Kto posiada Wiedeń, ten dominuje nad Dunajem. Musimy zatem przedkładać myślenie strategiczne nad historyczne. Od nas zależy czy, Austria będzie zaporą przed Niemcami, czy klinem”. Proponowano zatem utworzenie niezależnej od Niemiec niepodległej Austrii, jako pierwszego etapu prowadzącego do bardziej złożonej struktury federacyjnej z kilkoma krajami środkowej i południowej Europy, nie wykluczając Polski, Czechosłowacji, Węgier, Grecji czy Jugosławii⁶¹.

Odpowiedź amerykańska przesłana dosyć późno, gdyż 9 X 1943 r., musiała być niemiłym zaskoczeniem dla Brytyjczyków. Odbiegała ona bowiem zasadniczo od waszyngtońskich uzgodnień. Generalnie zbieżna z poglądami Londynu co do niepodległości Austrii, polemizowała w kluczowej kwestii federacji. „Departament Stanu — głosiło pismo — nie posiadając jeszcze wyrobionego poglądu na temat federacji czy konfederacji w Europie Środkowej, proponuje, by wspólna deklaracja aliancka nie nosiła implikacji uzależniających odbudowę niepodległej Austrii od tworzenia struktur federacyjnych”. W miejsce skreślonych sformułowań proponowano zwroty pozostawiające

⁵⁹ Memorandum by Mr. Harry L. Hopkins, Special Assistant to President Roosevelt, Washington 15 III 1943, Memorandum of Conversation, by the Under Secretary of State (Welles), Washington 16 III 1943 FRUS 1943, vol. III, s. 13–24.

⁶⁰ C-297/1 memo, Churchill to Roosevelt, Washington 28 V 1943, *Churchill & Roosevelt. Their Complete Correspondence*, ed. Warren F. Kimball, vol. II, Princeton New Jersey 1987, s. 222–227.

⁶¹ The British Embassy to the Department of State. Aide-Memoire, [enclosure] Revisited Draft Declaration, Washington 28 VIII 1943, FRUS 1943, vol. I, s. 515–517; R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 137.

Austriakom swobodę decyzji w sprawie ewentualnych przyszłych związków politycznych czy ekonomicznych z sąsiadami⁶².

Poprawki amerykańskie uwzględnione przez Brytyjczyków, weszły do nowej wersji dokumentu, który zgłoszony jako propozycja wspólnej deklaracji alianckiej zyskał również poparcie Rosjan. W Moskwie na konferencji ministrów spraw zagranicznych Związku Sowieckiego, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych sojusznicy zgodnie uznali *Anschluss* z 1938 r. za nielegalny i nieważny. Zobowiązywali się do odbudowania wolnej i niepodległej Austrii, pozostawiając decyzji samych Austriaków ewentualne ich związki z innymi krajami. Trzy mocarstwa ponadto zgodnie uzależniały odbudowę niepodległej Austrii od stopnia włączenia się całego społeczeństwa austriackiego do ruchu oporu przeciw nazistowskiemu okupantowi⁶³.

Oficjalne stanowisko Waszyngtonu zaprezentowane na konferencji w Moskwie nie w pełni odzwierciedlało zatem opinie przeważające w amerykańskich kręgach politycznych. Stanowiło przejaw pragmatyzmu i daleko idącego kompromisu ze Stalinem.

Kwestia federacji powróciła jeszcze raz na konferencji Wielkiej Trójki w Teheranie w dniach 27 XI – 2 XII 1943 r. przy okazji dyskusji nad podziałem Niemiec. I tym razem amerykańskie poglądy zbieżne były bardziej z sowieckimi niż brytyjskimi. Dyskusję zainicjował 1 XII 1943 r. na posiedzeniu plenarnym prezydent Roosevelt, prezentując koncepcje podziału Niemiec na pięć niezależnych i samodzielnych obszarów: 1) Prusy, 2) Hanover i okręg północnozachodni, 3) Saksonia i okręg Lipsk, 4) Hesse-Darmstadt, Hesse-Kassel oraz południowa Nadrenia, 5) Bawaria, Badenia i Wirtembergia. Churchill niespodziewanie wystąpił z propozycją zaledwie dwóch odrębnych obszarów: 1) Prusy, 2) Bawaria, Badenia, Wirtembergia i Palatynat — włączony jako część składowa do konfederacji naddunajskiej. Gwałtowny sprzeciw Stalina wobec kolejnej propozycji konfederacji zmusił Churchilla do postawienia obcesowego pytania sowieckiemu przywódcy, czy zamierza budować Europę składającą się wyłącznie z małych, słabych, podzielonych państw. Stalin replikował: „Nie Europę, a Niemcy” i stanowczo upierał się przy konieczności przywrócenia niepodległej, niezależnej i samodzielnej Austrii oraz Węgier, Rumunii i Bułgarii. Uważał, że Austria połączona z południowymi landami niemieckimi posłuży w przyszłości jako załączek odbudowy Imperium Niemieckiego.

Wyraźny konflikt osamotnionego Churchilla ze Stalinem w sprawie regionalnych struktur ponad państwowych oraz ostra opozycja Stalina wobec w ogóle idei federacji znalazły odzwierciedlenie w wielu amerykańskich sprawozdaniach. Pisali o tym m.in. ambasador w Moskwie Averell Harriman, pierwszy sekretarz ambasady w Moskwie i naoczny świadek Charles Bohlen czy też przedstawiciel biura ds. europejskich Departamentu Stanu Freeman Matthews⁶⁴.

⁶² The Department of State to the British Embassy. Memorandum, [enclosure] Alternative Draft of Proposed Declaration, Suggested by the Department of State, Washington 9 X 1943, FRUS 1943, vol. I, s. 549–550.

⁶³ Protocols, Signed at Moscow, 1 XI 1943, Annex 6: Declaration of Austria, FRUS 1943, vol. I, s. 761; C. Hull, op. cit., vol. II, s. 1297.

⁶⁴ Tripartite Political Meeting Conference Room, Soviet Embassy, Bohlen Minutes, Teheran 1 XII 1943, Memorandum by the First Secretary in the Soviet Union (Bohlen), [enclosure] Attitude of the Soviet Government on European Political Questions as Expressed by Marshal Stalin During the Teheran Conference, Moscow 15 XII 1943, memorandum by Deputy Director, Office of European Affairs (Matthews), London 22 IV 1944, FRUS. *The Conference at Cairo and Teheran 1943*, s. 596–605, 845–848, 879–880; The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow 14 XII 1943, FRUS 1943, vol. III, s. 608–610.

Austria w 1943 r. przez chwilę też skupiała na sobie uwagę amerykańskich sztabowców i planistów. Już w marcu powstał z inicjatywy Połączonych Szefów Sztabów (Joint Chiefs of Staff JCS) plan operacyjny o kryptonimie RANKIN jako wstęp do przyszłego OVERLORD. Zakładał on nagłe, gwałtowne załamanie się niemieckiej obrony na przełomie 1943/1944 r., wymagające natychmiastowego wejścia wojsk alianckich do Niemiec i Austrii, a dopiero w następnym etapie do Francji i innych krajów podbitych. Przewidywał natychmiastową konieczność okupacji alianckiej Niemiec i Austrii w ramach wytyczonych stref. Plan ten omawiany i ogólnie zaakceptowany w sierpniu na pierwszym wspólnym spotkaniu Churchilla i Roosevelta w Quebeck (kryptonim QUADRANT), w szczegółach wzbudził jednak kilka zastrzeżeń amerykańskiego prezydenta. Roosevelt preferował północne, a nie południowe — jak proponowali Brytyjczycy — rejony Niemiec pod amerykańską strefę okupacyjną, a liczebność wojsk amerykańskich stacjonujących w Austrii sprowadzał wyłącznie do rozmiarów — jak określał — symbolicznych. Administracja amerykańska nie wykazywała w tym czasie większego zainteresowania operacjami w Austrii, do czego — w odczuciach Amerykanów — przyczynili się też w pewnym stopniu sami Austriacy. Jeden z ostatnich raportów OSS ze stycznia 1944 r. udowadniał wyraźne nieprzygotowanie Austrii do powstania, niechęć społeczeństwa do podejmowania dużego ryzyka spotęgowaną rozczarowaniem wywołanym powolnymi działaniami aliantów we Włoszech. W czerwcu 1944 r. generał Dwight Eisenhower, naczelny dowódca Wojsk Sojuszniczych, oraz generał Henry Maitland Wilson, naczelny dowódca Śródziemnomorskiego Teatru Działań, otrzymali instrukcję od JCS zarzucenia planowania okupacji Austrii w okresie poprzedzającym pokonanie Niemiec⁶⁵.

Większość dyskusji i ustaleń dokonywana była najczęściej w ramach Europejskiego Komitetu Doradczego (European Advisory Committee EAC) powołanego do życia w 1943 r. decyzją konferencji ministrów spraw zagranicznych w Moskwie. Komitet ten działający w Londynie w zamierzeniach miał pełnić funkcje o charakterze doradczo-konsultacyjnym, ułatwiające aliantom podejmowanie decyzji w bieżących sprawach. Stany Zjednoczone w EAC reprezentował ambasador amerykański w Londynie John Winant, Wielką Brytanię — William Strang, a następnie Ronald Campbell, Związek Sowiecki — ambasador w Londynie Fiodor Gusiew, a Francję dokooptowaną później — René Massigli.

Komitet, zgodnie z uprawnieniami, analizował także i bieżące sprawy związane z Austrią. Do niego służyły m.in. wszystkie projekty powojennej kontroli i zarządzania wyzwolonymi przez aliantów terenami. Do grudnia 1944 r., zgodnie z zaleceniami Waszyngtonu, wnioski dotyczące Austrii uwzględniały jedynie niewielki amerykański kontyngent wojskowy bez konieczności posiadania własnej strefy okupacyjnej. Sugerowały podział kraju tylko na dwie strefy okupacyjne: sowiecką i brytyjską, wnioskując jedynie o podział Wiednia na trzy strefy: sowiecką, brytyjską i amerykańską⁶⁶.

Przełom w traktowaniu Austrii przez administrację Roosevelta nastąpił wraz ze zmianą sytuacji na froncie wschodnim po sukcesach Armii Czerwonej w Rumunii i na Węgrzech. Wyraźne zdobywanie przez Kreml przewagi w krajach Europy Wschodniej

⁶⁵ D. R. Whitnah, E. L. Ericson, op. cit., s. 21–23; R. H. Keyserlingk, op. cit., s. 160–163.

⁶⁶ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London 1 VIII 1944, 22 VIII 1944, The Secretary of State to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Washington 11 IX 1934, FRUS 1944, vol. I, s. 454, 458–459.

poważnie zaalarmowało Waszyngton. Również Foreign Office zaniepokojony rozwojem sytuacji, w obawie przed wkroczeniem komunistów do Wiednia apelował do Departamentu Stanu o szybkie trójstronne porozumienie regulujące wspólne zarządzanie Austrią. Chodziło przede wszystkim o niedopuszczenie do wchłonięcia Austrii w wyłączną sowiecką strefę wpływów. Przestrożą była też wizyta Churchilla w Moskwie w październiku 1944 r., podczas której doszło do procentowego wyznaczenia wpływów Rosji: 90% — w Rumunii, 75% — na Węgrzech, w 50% — w Jugosławii i 10% — w Grecji⁶⁷. Zadowolony i usatysfakcjonowany Stalin w zamian, niespodziewanie dla Brytyjczyków, powrócił do rozważań o federacji południowoniemieckiej, łaskawszym okiem patrząc przez chwilę na unię Bawarii, Badenii i Wirtembergii z Austrią⁶⁸.

W Departamencie Stanu tymczasem przygotowywano się do zmiany generalnych założeń. Ambasador Winant 8 grudnia przestrzegał: „Ostatnie wydarzenia powinny nam uzmysłwić, że Austria nie jest tylko kwestią lokalną, ale oddziałuje na cały system bezpieczeństwa”. „Już dziś — pisał dalej — są widoczne pewne implikacje wynikające z sowieckiej dominacji w Rumunii i Bułgarii. Nasze urzędnicy umożliwiające wydobycie ropy zostały przez Rosjan wyrzucone poza Rumunię. Mamy też kłopoty w Bułgarii”. Konkluzja ambasadora zmierzała zatem do konieczności przyjęcia pełnej odpowiedzialności amerykańskiej w Austrii wraz z równorzędną strefą okupacyjną i pełnymi siłami wojskowymi. Nie mogła bowiem być powtórzona sytuacja z Grecji. Wywody ambasadora w dużym stopniu pokrywały się z już dominującymi opiniami w Departamencie Stanu i poglądami w Białym Domu, być może przyspieszając jedynie ostateczne decyzje Waszyngtonu o przyjęciu strefy okupacyjnej w chwili wyzwolenia Austrii i pełnej nad nią kontroli wojskowej⁶⁹. Po zatwierdzeniu ostatecznym przez JCS 5 I 1945 r. Edward R. Stettinius, nowy sekretarz stanu, poinformował oficjalnie ambasadora w Londynie Winanta o zgodzie na militarną okupację Austrii przez wojska amerykańskie.

Z dużym wyprzedzeniem, w październiku 1944 r. powołany został też amerykański doradca polityczny ds. Austrii. Funkcję tę objął John Erhardt, amerykański konsul generalny w Hamburgu w latach 1933–1937, doskonale obeznany z realiami niemieckiej ekonomii przedwojennej. W ramach merytorycznych przygotowań Erhardt otrzymał z Departamentu Stanu na początku 1945 r. komplet dokumentów określających amerykańskie cele i zadania w Austrii. Złożyły się nań: opracowany przez specjalny komitet ds. powojennych programów obszerny materiał zatytułowany *Treatment of Austria* z 8 VI 1944 r., *Summary: The Treatment of Austria: Policy Recommendation* z 21 VI 1944 r. oraz *Treatment of Austria — Summary* z 11 I 1945 r. Wyłaniały się z nich dwa podstawowe obszary zadań: 1) długofalowy, docelowy, zmierzający do stworzenia demokratycznego i ekonomicznie stabilnego, niepodległego państwa, 2) krótkofalowy, przejściowy, związany z okupacją na czas przeprowadzenia demobilizacji, denazyfikacji, całkowitego oddzielenia Austrii od Niemiec oraz przywrócenia rodzimej administracji i władzy centralnej⁷⁰.

⁶⁷ The British Embassy to the Department of State: Aide Mémoire, 14 X 1944, FRUS 1944, vol. I, s. 466.

⁶⁸ Prime Minister to President Roosevelt, 22 X 1944, Winston S. Churchill, *The Second World War II*, Boston 1985, vol. VI, s. 209–210.

⁶⁹ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London 8 XII 1944, The Secretary of State to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Washington 9 XII 1944, FRUS 1944, vol. I, s. 474–478.

⁷⁰ Memorandum by the Committee on Post-War Programs: The Treatment of Austria, Washington 8 VI 1944, Memorandum by the Committee on Post-War Programs: Summary: The Treatment of Austria, Washington

W EAC dopracowywano w tym czasie w oparciu o propozycję brytyjską zasady sojuszniczej kontroli (Allied Control Machinery). Na czele wojskowej administracji sojuszniczej stać miała rada sojusznicza składająca się z trzech, a następnie po uwzględnieniu Francji z czterech komisarzy wojskowych czterech państw okupacyjnych — każdy zarządzający jednocześnie swoją strefą okupacyjną. Komisarze mieli do pomocy własnych doradców ds. politycznych oraz wspólny komitet wykonawczy składający się z wysokiej rangi reprezentantów państw sojuszniczych. Funkcje doradcze pełnił sztab przy radzie komisarzy zorganizowany w wydziały: wojskowy, lotniczy, marynarki, finansowy, ekonomiczny, spraw wewnętrznych, pracy, transportowy, więźniów wojennych i polityczny⁷¹.

Największe jednak spory i kontrowersje wzbudziły w EAC prace zmierzające do określenia i wytyczenia granic stref okupacyjnych. Rosjanie, którym pod koniec 1944 r. bardzo zależało na wyznaczeniu linii demarkacyjnych, 27 listopada przedłożyli konkretny i szczegółowy plan wówczas jeszcze 3 stref. Szeroko rozumiane obszary wschodnie od granicy z Czechosłowacją po granice z Jugosławią, włączając Graz, miały przypaść Związkowi Sowieckiemu, obszary na zachód — Wielkiej Brytanii, a pozostałe — jak określono — Stanom Zjednoczonym. Główne prace przygotowawcze rozpoczęły się od stycznia 1945 r. wraz z przyjęciem do EAC reprezentanta Francji oraz zaakceptowaniem przez Amerykanów pełnoprawnego i równego udziału w okupacji. Każda ze stron przedłożyła swój własny projekt. Do początku kwietnia 1945 r. powoli wyłonił się orientacyjny, nie do końca jeszcze uzgodniony zarys. Zona sowiecka miała obejmować północno-wschodnie obszary od granicy z Czechosłowacją, Węgrami i Jugosławią, tzn.: Dolną Austrię — z wyłączeniem Wiednia podzielonego oddzielnie — oraz Górną Austrię na lewym brzegu Dunaju z prowincją Burgenland, Wielka Brytania na południu, od granicy z Jugosławią i Włochami: prowincje Karyntia i Styria z Grazem, Francja od zachodu, od granicy z Jugosławią i Szwajcarią — Tyrol i Vorarlberg z Insbruckiem, a Stany Zjednoczone obszary od północnego zachodu, od granicy z Niemcami: Górną Austrię na prawym brzegu Dunaju oraz prowincję Salzburg⁷².

Niepowodzeniem natomiast kończyły się w tym czasie wszelkie próby dokonania analogicznego podziału Wiednia. Spór dotyczył zarówno kontroli ścisłego centrum w obrębie Ring Strasse, jak i wielkości samego miasta. Gdy Rosjanie żądali dla siebie w całości tzw. inner city, anglosascy sojusznicy proponowali wspólny zarząd nad nim. Chodziło tu o dysponowanie najlepszymi budynkami użyteczności publicznej w centrum miasta — biurami, urzędami, hotelami, restauracjami, kinami, bankami. Gdy Rosjanie domagali się rozpatrywania mniejszego terytorium Wiednia w administracyjnych granicach sprzed 1938 r., to alianci zachodni w granicach rozszerzonych przez Hitlera po 1938 r. Ten spór z pozoru błahy zawierał kluczowe dla wszystkich stron zagadnienie — dostępu do 9 stacjonarnych i polowych lotnisk obsługujących miasto. Propozycja sowiecka zawężająca obszar wyłączała te lotniska z aglomeracji miejskiej i umiejscawiała wyłącznie w swojej strefie okupacyjnej. Dla aliantów zachodnich stwarzało to

21 VI 1944, FRUS 1944, vol. I, s. 438–449; Memorandum by the Department of State: Treatment of Austria — Summary, Washington 11 I 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 5–6.

⁷¹ Memorandum by the United Kingdom Representative on EAC (Strang): Allied Control Machinery in Austria, London 25 I 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 8–12.

⁷² The Ambassador in the United States (Winant) to the Secretary of State, London 24 XI, 27 XI 1944, FRUS 1944, vol. I, s. 470–472; The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London 4 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 41.

poważną niedogodność logistyczną, tym bardziej uciążliwą, że cały Wiedeń znajdował się w centrum sowieckiej strefy okupacyjnej. Sytuację skomplikowało jeszcze bardziej wejście na ziemie austriackie pod koniec marca 1945 r. oddziałów 3. frontu ukraińskiego dowodzonych przez marszałka Fiodora Tołbuchina i zdobycie po ciężkich bojach w kwietniu całego Wiednia⁷³.

Stalin co prawda natychmiast 13 kwietnia — było to dzień po śmierci prezydenta Franklina D. Roosevelta — w rozmowie z ambasadorem amerykańskim w Moskwie Harrimanem powiadomił pozostałych sojuszników o wyzwoleniu stolicy. Zaprosił też przedstawicieli Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji do Wiednia na natychmiastowe, nie cierpiące zwłoki rozmowy w sprawie ostatecznego podziału miasta⁷⁴. Jednak w praktyce czynił wiele trudności, nie wpuszczając misji przez długi czas, stawiając warunki uzależniające od zakończenia prac w EAC. Najwyraźniej starał się osiągnąć maksymalną przewagę polityczną, korzystając z nieobecności jeszcze pozostałych wojsk alianckich.

Generał Mark Wayn Clark dowodzoną przez siebie 15. grupą armii pokonał oddziały niemieckie we Włoszech i południowej Austrii dopiero 30 kwietnia i po przyjęciu kapitulacji 2 maja kontynuował już tylko z 8. armią amerykańską dalszy marsz w kierunku północnym, by spotkać się z oddziałami 7. armii amerykańskiej dowodzonej przez generała Alexandra M. Patcha podążającymi od strony Niemiec przez Salzburg i Innsbruck. W tym czasie 3. armia amerykańska dowodzona przez generała Georga Pattona, która od 22 kwietnia rozpoczęła swą ostatnią operację wzdłuż Dunaju, wkraczając z jednej strony do Czechosłowacji z drugiej do Austrii, dotarła 2 maja do Wels niedaleko Linzu. Zgodnie z umową Eisenhowera ze Stalinem z marca 1945 r. m.in. w okolicach Linzu miało nastąpić nawiązanie kontaktu amerykańsko-sowieckiego na froncie wschodnim⁷⁵.

Zanim jednak zachodnie wojska sojusznicze opanowały sytuację, pokonując Niemców w Austrii, Rosjanie, spiesząc się, tworzyli w swojej strefie fakty dokonane niezgodne z wcześniejszymi ustaleniami i umowami m.in. z deklaracją o wyzwolanej Europie podpisaną na konferencji w Jałcie⁷⁶. George Kennan, amerykański *chargé* w Moskwie, 26 kwietnia powiadamiał Waszyngton o komunikacie otrzymanym od Andrieja Wyszynskiego, wicekomisarza spraw zagranicznych. Strona sowiecka informowała o zgłoszeniu się do dowódcy Armii Czerwonej, Karła Rennera — pierwszego kanclerza republiki austriackiej (1918–1920), oferującego swą pomoc przy tworzeniu prowizorycznego rządu Austrii⁷⁷. Rząd taki obejmujący na razie swoim zasięgiem wyłącznie tereny wyzwolone przez Rosjan utworzony został dzień później, proklamując wskrzeszenie niepodległej republiki Austrii.

⁷³ The Ambassador in the United Kingdom (Winant) to the Secretary of State, London 13 IV, 15 IV 1945, Memorandum of Trans-Atlantic Telephone Conversation Between the Ambassador Winant in London and the Director of the Office of European Affairs (Matthews) in Washington, 15 IV 1945, The Ambassador in France (Caffery) to the Secretary of State, Paris 18 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 60–68, 72.

⁷⁴ The Ambassador in the Soviet Union (Harriman) to the Secretary of State, Moscow 13 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 61.

⁷⁵ Thomas St. John Arnold, *Austria and United States Forges Austria*, Manhattan, Kansas 2001, s. 28–29.

⁷⁶ Report of the Crimea Conference Released to the Press on 12 II 1945, Part V Declaration of Liberated Europe, FRUS. *The Conference of Malta and Yalta*, s. 971–973.

⁷⁷ The *Chargé* in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State, Moscow 26 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 94–95.

Nie uwzględniał on w ogóle politycznego układu sił w Austrii powstałego w wyniku utworzenia w Wiedniu 14 XII 1944 r. Austriackiego Komitetu Narodowego (Provisorisches Österreichisches Nationalkomitee POEN). Jego emisariusze przez szereg tygodni bezskutecznie zabiegali u aliantów o uznanie go jako koalicji skupiającej wszystkie środowiska wyzwolenicze zmierzające do oswobodzenia kraju. Według notatek amerykańskiego ambasadora w Paryżu Jeffersona Caffery'ego jeden z emisariuszy POEN kontaktował się z Allenem Dullesem reprezentującym OSS w Szwajcarii, inny z amerykańską ambasadą we Francji⁷⁸. W lutym 1945 r. arcyksiążę Otto przebywający już od pewnego czasu we Francji, zaniepokojony po niepowodzeniach organizowania ruchu oporu na Węgrzech⁷⁹, ekspansją sowiecką w Europie Środkowej, w jednym z ostatnich listów skierowanych do prezydenta Roosevelta apelował o pomoc dla Austrii. Dla zorganizowania ruchu oporu w Alpach proponował tworzenie we Francji oddziałów powstańczych ze zwolnionych z amerykańskich więzień austriackich jeńców wojennych i szkolenie ich. Miały one stworzyć przeciwwagę dla zrzucanych na spadochronach przez Moskwę partyzantów komunistycznych⁸⁰.

Tymczasem reakcje amerykańskie na utworzony przy pomocy Kremla rząd Rennera okazały się bardzo wyważone i ostrożne, mimo swojej stanowczości. 30 kwietnia na naradzie u prezydenta Harry'ego S. Trumana — z udziałem Josepha Grew pełniącego obowiązki sekretarza stanu oraz Williama Phillipsa i Freemana Matthews'a z Departamentu Stanu — dokładnie omawiana była kwestia stosunku i reakcji administracji amerykańskiej wobec sowieckich poczynań⁸¹. Uzgodniono treść amerykańskiego odrębnego protestu — podobnego w swej wymowie do oświadczenia brytyjskiego sugerowanego przez Churchilla⁸² — odmawiającego uznania rządu Rennera. Oficjalnie skrytykowano jednostronne działania niekonsultowane z pozostałymi sojusznikami. Milczeniem jednak pominięto skład nowego rządu oraz fakt objęcia kluczowych ministerstw spraw wewnętrznych oraz edukacji i religii przez komunistów przeszkolonych w Moskwie. Dnia następnego stosowna nota protestacyjna została przekazana władzom sowieckim przez ambasadę amerykańską w Moskwie⁸³.

Kennan zaniepokojony jednak sowieckimi praktykami przedłożył Departamentowi Stanu swoją obszerną analizę. Zwrócił w niej przede wszystkim uwagę na znaczenie, jakie Rosjanie przywiązywali do obsadzania stanowisk ministrów spraw wewnętrznych i bezpieczeństwa swoimi zaufanymi i przeszkolonymi ludźmi. Wśród wymienionych przez niego przykładów znaleźli się: Yrjö Leino w Finlandii, Stanisław Radkiewicz w Polsce, Vaclav Nosek w Czechosłowacji, Teohari Georgescu w Rumunii czy Erdei Ferec na Węgrzech. Nie mając wystarczających danych odnośnie Antona Yugova w Bułgarii i Vlady Zečewicia w Jugosławii, zakładał jednak ich całkowitą podległość Kremlowi. W tym samym nurcie umieścił Kennan trzech austriackich komunistów

⁷⁸ The Acting Secretary of State to the Ambassador in France (Caffery), Washington 8 II 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 559–560.

⁷⁹ The Secretary of State to President Roosevelt, Washington 25 V 1944, FRUS 1944, vol. III, s. 875–876.

⁸⁰ Archduke Otto to President Roosevelt, Paris 19 II 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 560–562.

⁸¹ Memorandum of Conversation, by the Director of the Office of European Affairs, Washington 30 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 103.

⁸² The British Prime Minister (Churchill) to President Truman, London 30 IV 1945, Telegram no 25, 26, FRUS 1945, vol. III, s. 102.

⁸³ The Acting Secretary of State to the *Chargé* in the Soviet Union (Kennan), Washington 30 IV 1945, The *Chargé* in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State, Moscow 1 V 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 104–105, 108–109.

w rządzie Rennera, m.in. Johanna Kopleniga. Wszyscy ci ludzie służyć mieli umacnianiu wpływów i dominacji sowieckiej na terenach przez siebie podporządkowywanych i administrowanych⁸⁴.

Zniecierpliwienie administracji amerykańskiej wywoływała przede wszystkim jednak niemożność zatwierdzenia ostatecznych stref okupacyjnych tak na terenie całej Austrii, jak i w samym Wiedniu oraz związane z tym kłopoty w przejmowaniu kontroli i zarządzania. Utworzona misja sojusznicza połączonych delegacji Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji zaproszona przez Stalina już 13 kwietnia, od 29 kwietnia oczekująca w pełnym składzie w Weronie, dopiero po majowej interwencji Churchilla i Trumana została wpuszczona 3 czerwca na zajmowane przez Rosjan tereny⁸⁵.

Na czele bardzo licznej delegacji amerykańskiej składającej się z 18 oficerów i 60-osobowej grupy ekspertów stanął — decyzją szefa wojsk amerykańskich w Europie generała Josepha McNarneya — generał Lester D. Flory. Towarzyszył mu John Erhardt jako amerykański polityczny doradca ds. Austrii. Niemniej liczną delegacją brytyjską, z rozkazu generała Harolda Alexandra kierował generał major T. J. W. Winterton wspierany przez brytyjskiego doradcę politycznego ds. Austrii Williama Henry'ego Bradshawa Macka. Na czele nielicznej 17-osobowej delegacji francuskiej stanął generał Paul Cherriere⁸⁶.

W Wiedniu misja została przyjęta w pierw przez generała Błogodatowa pełniącego funkcje komisarza miasta, a następnie przez generała Morozowa występującego w imieniu marszałka Tołbuchina. Już na samym początku w trakcie omawiania harmonogramu pobytu doszło do kilku poważnych rozbieżności zdań. Strona sowiecka wyrażała jedynie zgodę na inspekcję jedynego przewidzianego dla aliantów lotniska Tulln, gdy tymczasem sojusznicy domagali się przydziału trzech lotnisk — po jednym dla każdego, a oczekiwali pokazania im wszystkich 9 wymienionych przez nich: Tulln, Aspern, Schwechat, Gotzendorf, Muchendorf, Seyring, Deutch Wagram, Zwolfaxing, Ebergassing. Rosjanie niespodziewanie również ograniczyli czasowo pobyt misji, wyznaczając arbitralnie 10 czerwca jako datę kończącą wszelkie prace. Zapowiedzieli też ograniczenie swobody poruszania się delegacji wyłącznie do obrębu miasta, bez możliwości dostępu do pozamiejskiej części leżącej w sowieckiej strefie okupacyjnej. Dopiero po natychmiastowym nieplanowanym pierwszym spotkaniu misji z marszałkiem Tołbuchinem wypracowano pewne kompromisy. Misję dopuszczono do 6 lotnisk, z wyjątkiem trzech — Aspern, Seyring i Deutch Wagram położonych na wschód od Dunaju i będących pod bezpośrednim zarządem marszałka Rodiona Malinowskiego, dowódcy 2. frontu ukraińskiego. Zamiast jednego zgodzono się na przekazanie sojusznikom dwóch lotnisk z 6 inspektowanych. Ostatecznie wybór padł na Tulln dla Amerykanów, a Schwechat dla Brytyjczyków i Francuzów. Nadal jednak obstawano przy dacie 10 czerwca, najpóźniej 11 czerwca jako kończącej prace misji. Na 10 czerwca przewidziano ostatecznie

⁸⁴ The *Chargé* in the Soviet Union (Kennan) to the Secretary of State, Moscow 30 IV 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 105–106.

⁸⁵ The British Prime Minister (Churchill) to President Truman, London 12 V 1945, The President Truman to the British Prime Minister (Churchill), Washington 14 V 1945, Memorandum by Admiral William D. Leahy, Chief of Staff to the Commander-in-Chief of the Army and Navy to the Secretary of State, Washington 19 V 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 118–122.

⁸⁶ The United States Political Adviser on Austria Affairs (Erhardt) to the Secretary of State, Caserta 19 IV, 2 V, 25 V, 29 V 1945, The Acting Secretary of State to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Washington 1 V 1945, FRUS 1945 vol. III, s. 75–81, 107–108, 123–125.

spotkanie z Tołbuchinem oraz uroczysty bankiet pożegnalny z udziałem marszałka. Ostatecznie delegaci 3 państw sojuszniczych opuścili Wiedeń 13 czerwca 1945 r. po 10 dniach wyteżonych prac, inspekcji, przeglądów i ekspertyz⁸⁷.

Churchill oburzony sowieckimi nieuprawnionymi praktykami 9 czerwca w telegramie do Trumana pisał: „Nikt poza Rosjanami nie ma tu takiej władzy, nie liczą się nawet rutynowe działania dyplomatyczne. Jeżeli pozwolimy na to, będziemy musieli traktować Austrię tak samo zsovietyzowaną, jak pozostałe pół Europy”. Proponował zatem usztywnienie stanowiska aliantów w bieżących sprawach niemieckich i uzależnienie wycofywania wojsk amerykańskich i brytyjskich z sowieckiej strefy w Niemczech w granice własnych zon od pomyślnego przejęcia kontroli i zarządzania w Austrii. Truman nie podzielał stanowiska Churchilla. Powołując się na ustalenia poczynione jeszcze przez Roosevelta, odmówił wstrzymania wycofywania amerykańskich wojsk z sowieckiej strefy w Niemczech. W piśmie do Stalina prezydent wyraził jedynie nadzieję na pomyślne rozwiązanie kwestii dotyczących Austrii nie mniej ważnych od problemów niemieckich⁸⁸.

Generalnie, jak raportował Erhardt, misja w Wiedniu przebiegała w serdecznej i życzliwej atmosferze. Wbrew wcześniejszym limitom, nakazom i zakazom umożliwiono delegatom swobodne obejrzenie miasta w rozszerzonych po 1938 r. granicach administracyjnych, wychodząc nawet czasami, jak np. w Dolnej Austrii, w ogóle poza miejską strefę. Członków misji wpuszczano praktycznie do każdego budynku, nawet zakładu, arsenału czy baraku zajmowanego przez Rosjan. Przy analizie przydatności poszczególnych okręgów przeznaczonych dla Amerykanów zwracał jednak uwagę na ogrom zniszczeń⁸⁹. Również McNarney w raportach do JCS wiele miejsca poświęcał zniszczeniom, złym warunkom bytowym mieszkańców, panującemu głodowi, krytycznemu zaopatrzeniu w środki medyczne czy w ogóle brakowi transportu samochodowego. „Mamy dowody — pisał też — że Rosjanie ogołacają miasto skutecznie i systematycznie. Dotyczy to zwłaszcza urzędzeń przemysłowych”⁹⁰.

Wnioski i raporty końcowe misji poddane szczegółowej analizie m.in. w Departamencie Stanu i JCS przesłane zostały do EAC, który opracował i dopracował ostateczną treść dwóch dokumentów. Pierwszy o mechanizmach kontroli alianckiej podpisany został 4 lipca *ad referendum* przez członków EAC: Winanta, Gusiewa, Campbella i Massigli. Drugi — podpisany pięć dni później również *ad referendum* przez tych samych członków EAC dotyczył podziału Austrii na cztery strefy okupacyjne oraz podziału między aliantów Wiednia w granicach z przed 1938 r. i z wyodrębnieniem centrum jako strefy wspólnie zarządzanej zwanej International District. Rząd Wielkiej Brytanii ratyfikował oba dokumenty 12 lipca, rząd Francji — 12 i 16 lipca, Związku Sowieckiego — 21 lipca, a Stanów Zjednoczonych — 24 lipca. Włączone zostały one

⁸⁷ The Ambassador in Italy (Kirk) to the Secretary of State, 6 VI, 7 VI 10 p.m., 7 VI midnight, 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 126–131.

⁸⁸ The British Prime Minister (Churchill) to the President Truman, London 9 VI, 11 VI 1945, President Truman to the British Prime Minister (Churchill), Washington 11 VI 1945, President Truman to the Chairman of the Council of People's Commissars of the Soviet Union (Stalin), Washington 14 VI 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 132–136.

⁸⁹ The United States Political Adviser on Austrian Affairs (Erhardt) to the Secretary of State, Florence 16 VI, 9 a.m., 1 p.m., 11 p.m., 17 VI 1945 FRUS 1945, vol. III, s. 138–148.

⁹⁰ Text of Telegram from the Commanding General, United States Army forces, Mediterranean Theater of Operation (McNarney) to the Joint Chiefs of Staff, Caserta 17 VI 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 147–150.

następnie do ustaleń końcowych układu poczdamskiego podpisanego 2 sierpnia 1945 r. W Poczdamie mocarstwa sojusznicze zrzekły się też reparacji należnych im od Austrii. Związek Sowiecki w ramach swoich żądań reparacyjnych otrzymał jednak prawo dysponowania niemieckim majątkiem w swojej strefie okupacyjnej jako załoścuczynienie za poniesione koszty wyzwania⁹¹.

Jeszcze przed ustaleniami końcowymi w pierwszych dniach lipca wojska amerykańskie wycofały się z Tyrolu, przekazując teren ten Francuzom. Marszałek Iwan Koniew, następca Tołbuchina, dopiero po ratyfikowaniu dokumentów przez władze sowieckie wysłał zaproszenie do Amerykanów i Brytyjczyków, by przejmowali swoje sektory. Rosjanie ewakuowali Styrię przynależną Brytyjczykom w dniach 21–24 lipca, a do końca lipca przeszli od Amerykanów swą część Górnej Austrii na północ od Dunaju. Przejmowanie Wiednia odbywało się znacznie dłużej. Dopiero pod koniec sierpnia 1945 r. wszystkie władze alianckie ulokowane zostały w mieście. Generał Clark mianowany już 6 lipca dowódcą wojsk amerykańskich w Austrii (United States Forces in Austria — USFA) oraz komisarzem amerykańskiej strefy okupacyjnej początkowo zmuszony był zorganizować swoją kwaterę główną w Salzburgu. Oficjalne jej przeniesienie z Salzburga do Wiednia nastąpiło 23 sierpnia. Pierwsze zaś w pełni robocze spotkanie najwyższych władz okupacyjnych Austrii, czyli Rady Alianckiej miało miejsce w Wiedniu dopiero 11 września z udziałem 4 najwyższych komisarzy: amerykańskiego — Marka Clarka, brytyjskiego — Richarda McCreery’ego, sowieckiego — Iwana Koniewa i francuskiego — Marie Emile Béthouarta⁹².

Wciąż jednak pozostawała nierozstrzygnięta kwestia prowizorycznego rządu Rennera. W lipcu 1945 r. w trakcie spotkania w Weronie dwaj doradcy polityczni ds. Austrii — amerykański Erhardt i brytyjski Mack, dyskutowali nad sposobami utworzenia nowego rządu reprezentatywnego dla układu sił politycznych we wszystkich landach austriackich. Rozważali możliwość wsparcia lokalnych liderów, np. Karla Grubera z Tyrolu. Zachęcająco prezentowały się orientacyjne dane statystyczne wskazujące na zaledwie 5% poparcie Austriaków dla komunistów, przy 70% poparciu dla socjaldemokratów i 25% dla chrześcijańskich socjalistów⁹³.

Ustalenia konferencji w Poczdamie nie podejmowały wiążących decyzji w sprawie rządu w Austrii, pozostawiając sowiecki wniosek o rozszerzeniu władzy tymczasowej na cały kraj do późniejszych rozstrzygnięć międzysojuszniczych⁹⁴.

8 września Dean Acheson pełniący obowiązki sekretarza stanu uznał za wskazane po ukonstytuowaniu się Rady Alianckiej w Austrii zreorganizowanie rządu Rennera tak, by najważniejsze siły polityczne w Austrii były proporcjonalnie reprezentowane oraz by żadne z ugrupowań nie próbowało przechwycić pozycji dominującej. W ten

⁹¹ Agreement on Control Machinery in Austria, London 4 VII 1945, Agreement on Zones of Occupation in Austria and the Administration of the City of Vienna, London 9 VII 1945, FRUS. *The Potsdam Conference 1945*, vol. I, s. 351–355; United States Delegation Working Paper: Approval of the Two Agreements on Austria, Babelsberg 17 VII 1945, the Secretary of State to Winant, Babelsberg 20 VII 1945, FRUS. *The Potsdam Conference 1945*, vol. II, s. 668, 672.

⁹² The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Acting Secretary of State, Vienna 11 IX 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 587–589; D. R. Whitnah, E. L. Ericson, op. cit. s. 145–151; T. St. J. Arnold, op. cit., s. 37–41.

⁹³ The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Director of the Office of European Affairs (Matthews), Verona 13 VII 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 566–569.

⁹⁴ Final Documents. Protocol of Proceedings. FRUS. *The Potsdam Conference 1945*, vol. II, s. 1477–1499.

sposób zreformowany rząd mógłby pełnić *de facto* swe funkcje do czasów wyborów, po których powoli przejmowany byłby cywilny zarząd nad krajem⁹⁵.

Karl Renner wykazujący wiele determinacji w zabiegach o uznanie swego rządu przez mocarstwa zachodnie, 11 września w rozmowie z generałem Clarkiem zobowiązał się do zorganizowania konferencji z udziałem reprezentantów wszystkich liczących się w całej Austrii partii oraz lokalnych działaczy poszczególnych prowincji. Celem miało być rozszerzenie składu rządu i nadanie mu charakteru ogólnokrajowego, a nie jak dotychczas lokalnego, ograniczonego wyłącznie do sowieckiej strefy okupacyjnej. Kanclerz wyrażał nadzieję na przeprowadzenie do końca roku pod kontrolą aliantów wolnych wyborów parlamentarnych⁹⁶.

Zapowiadana konferencja zorganizowana w Wiedniu w dniach 24–26 września przyniosła wiele zmian satysfakcjonujących Amerykanów. Raporty Clarka przesyłane do JCS oraz Erhardta do Departamentu Stanu eksponowały przede wszystkim sukces w wyłonieniu reprezentacji wszystkich najważniejszych ugrupowań politycznych socjalistów, ludowców i komunistów ze wszystkich stref okupacyjnych amerykańskiej, brytyjskiej i francuskiej. Siedmiu nowych dokooptowanych członków gabinetu uwiarygodniało strukturę partyjną rządu. Pięciu z nich bowiem wywodziło się z partii ludowej. Pewne zastrzeżenia strony amerykańskiej wzbudzało pozostawienie wszystkich dotychczasowych ministrów, w tym zwłaszcza komunistycznego ministra spraw wewnętrznych Honnera. Przeciwwagą dla niego, jak podkreślano, miały być utworzone dwa dodatkowe międzypartyjne organy kontrolujące publiczne bezpieczeństwo, z których jeden podlegał bezpośrednio wiceministrowi spraw wewnętrznych wywodzącemu się z partii ludowej. Biorąc pod uwagę jednak powszechne społeczne poparcie, przyjazne relacje z Moskwą, gotowość do współpracy z aliantami zachodnimi i podporządkowania się Radzie Alianckiej, Clark rekomendował uznanie zreorganizowanego rządu Rennera⁹⁷. 20 października Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Francja oficjalnie uznały prowizoryczny rząd Austrii.

Pierwsze od piętnastu lat wolne wybory w Austrii przeprowadzono 25 XI 1945 r. Na ludowców głosowało prawie 50% obywateli, co dawało 85 miejsc w parlamencie, na socjalistów 45%, dając 76 miejsc, na komunistów 5% i tylko 4 miejsca. Jak wspomina amerykański dowódca 92. dywizji we Włoszech — stacjonujący od 1947 r. w USFA — Tomas Arnold, komuniści w Austrii ponieśli sromotną porażkę. Wybory oznaczały dla Związku Sowieckiego bolesne upokorzenie⁹⁸. Nowym kanclerzem został lider zwycięskiej partii Leopold Figl. W stworzonym przez niego rządzie koalicyjnym komuniści otrzymali tylko jedno, specjalnie utworzone ministerstwo elektryfikacji. Skład gabinetu zatwierdzony przez Radę Aliancką uzyskał pełne poparcie rządów Wielkiej Czwórki. Clark 18 grudnia powiadomił Waszyngton o ukonstytuowaniu się rządu, a dwa dni później prezydent Truman podjął decyzję o uznaniu nowych władz. W tym samym czasie

⁹⁵ The Acting Secretary of State to the Ambassador in the United Kingdom (Winant), Washington 8 IX 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 582–584.

⁹⁶ The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Acting Secretary of State, Vienna 12 IX 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 589–590.

⁹⁷ The United States Military Commissioner for Austria (Clark) to the Joint Chiefs of Staff, Vienna 29 IX, 30 IX, 1 X 1945, Memorandum of Conversation Between US Military Commissioner (Clark) and Dr. Karl Renner, Vienna 29 IX, The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Acting Secretary of State, Vienna 2 X, FRUS 1945, vol. III, s. 610–622.

⁹⁸ T. St. J. Arnold, op. cit. s. 42.

w Wiedniu połączone izby parlamentu w dowód uznania i wdzięczności wybrały socjalistę Karla Rennera⁹⁹ na prezydenta państwa. 7 stycznia 1946 r. o godz 12:00 czasu wiedeńskiego równoległe w Moskwie, Londynie, Paryżu i Waszyngtonie dokonano oficjalnego uznania pierwszych demokratycznych powojennych władz w Austrii¹⁰⁰.

Przed młodą i wycieńczoną wojną republiką pozostawało jednak wiele problemów koniecznych, choć trudnych do rozwiązania. Rosjanie jeszcze przed wyborami próbowali wymusić na prowizorycznym rządzie podpisanie umowy austriacko-sowieckiej gwarantującej Moskwie swobodne dysponowanie złożami ropy przez 50 lat. Dyplomatyczne działania Rennera, eksponujące brak uprawnień tymczasowego rządu do podejmowania tak długofalowych decyzji, konsultacje z Amerykanami oraz protest złożony przez Clarka hamowały stronę sowiecką. Przez długi czas pozostawał jednak spór interpretacyjny dotyczący mienia niemieckiego, które Rosjanie mieli obiecać w ramach odszkodowań. Stalin rozumiał je dość szeroko jako wszelką własność nabytą przez Niemców, również i po 1938 r. Odwoływał się do korzystnego dla siebie prawodawstwa z 1940 r. dotyczącego m.in. także i transferu amerykańskiej własności w Austrii¹⁰¹.

Kolejne kontrowersje wzbudziła kwestia ustanowienia dyplomatycznych stosunków 4 mocarstw z rządem Figla. Rosjanie już w październiku 1945 r. notą przedłożoną przez marszałka Koniewa zaproponowali oficjalne nawiązanie relacji austriacko-sowieckich z ustanowieniem stałych dyplomatycznych przedstawicielstw. Obawy i sprzeciw aliantów zachodnich zrodziła w takiej sytuacji możliwość utworzenia sowieckich przedstawicielstw w brytyjskiej, amerykańskiej czy francuskiej strefie okupacyjnej, komplikująca i tak już złożone wzajemne relacje. Znaki zapytania powstawały wokół stosunków Austrii z krajami bałkańskimi podporządkowanymi Kremlowi. Renner nie ukrywał w rozmowie z amerykańskim doradcą politycznym Erhardtem lęków przed sowiecką próbą wymuszenia wpływów dotyczących żeglugi na Dunaju. Amerykanie natomiast, traktując Radę Aliancką jako najwyższy organ sojuszniczy w państwie, proponowali jedynie łączników czterech mocarstw do kontaktów z rządem austriackim usprawniających wzajemne relacje. Proponowali oddelegowanie Johna Erhardta, amerykańskiego doradcy politycznego, do stałych kontaktów i prac z rządem. Rozważali też możliwość zaakceptowania austriackiego reprezentanta w Waszyngtonie dla prowadzenia działalności konsularnej¹⁰².

Niepowodzeniem zakończyły się długotrwałe zabiegi Rennera o przeprowadzenie plebiscytu w sprawie przyłączenia do Austrii południowego Tyrolu. Wbrew wcześniejszemu stanowisku Amerykanów wyrażonemu w *Treatment of Austria* z 1944 r. rekomendującemu przyłączenie prowincji Bolzano i części Tyrolu zamieszkanego przez ludność niemieckojęzyczną, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych (następczyni EAC) już we wrześniu 1945 r. podjęła decyzję o niekorygowaniu granicy włosko-austriackiej¹⁰³.

⁹⁹ Zmarł 30 XII 1950 r. przed końcem 6-letniej kadencji prezydenckiej.

¹⁰⁰ The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Secretary of State, Vienna 9 I 1946, FRUS 1945, vol. III, s. 693–696.

¹⁰¹ The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Secretary of State, Vienna 13 IX, 26 X, 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 591–593, 641–644.

¹⁰² The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt), Vienna 26 X 1945 no 394, 378, 3 XI 1945, The Secretary of State to the United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt), Washington 2 XI 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 639–644, 646–647.

¹⁰³ The United States Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt) to the Acting Secretary of State, Vienna 14 IX 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 593.

Sporo zamieszania wywołała też wizyta arcyksięcia Ottona we francuskiej strefie okupacyjnej w czasie wyborów parlamentarnych. Departament Stanu zmuszony został okolicznościami do złożenia oficjalnego oświadczenia na ręce francuskiego komisarza. Powołując się na *Treatment of Austria* z 1944 r., kategorycznie stwierdził: „rząd amerykański nie popiera restauracji Habsburgów”¹⁰⁴.

Wreszcie dla prezydenta Rennera poza objęciem Austriaków pomocą w ramach UNRRA, a później także w ramach planu Marshalla¹⁰⁵, kluczowym zagadnieniem stała się liczebność stacjonujących w Austrii wojsk okupacyjnych, odzwierciedlająca — jak przekonywał — bardziej układ sił między aliantami i ich zainteresowanie niż praktyczne potrzeby. 28 XII 1945 r. amerykański sekretarz wojny Robert P. Patterson przedłożył sekretarzowi stanu Jamesowi F. Byrnesowi projekt redukcji wojsk okupacyjnych. Zakładał on w pierwszej turze do 1 II 1946 r. zmniejszenie oddziałów amerykańskich z 47 tys. żołnierzy do 31 tys., oddziałów brytyjskich — z 65 tys. do 50 tys., francuskich — z 40 tys. do 28 tys., a rosyjskich — z 200 tys. do 60 tys.¹⁰⁶ Na ostateczne wycofanie wszystkich wojsk okupacyjnych, powoli redukowanych, przyszło Austrii czekać 10 lat. Dopiero w 1955 r. po podpisaniu Traktatu Państwowego uzgodnionego między mocarstwami, ostatnie oddziały alianckie — w tym 40 tys. żołnierzy rosyjskich — opuściły terytorium republiki¹⁰⁷.

The United States and Austria in 1932–1945

At the peace conference ending World War I, the decisions made by the Allied Powers (including the USA) included the dissolution of Austro-Hungary, to be replaced by the so-called succession states: Austria, Hungary, Czechoslovakia, Rumania, Yugoslavia, and Poland. President Wilson was not convinced about the correctness of this step, but his views evolved and assumed an ultimate form after the failure of secret negotiations about a separatist peace with Vienna. In Saint Germain the Allies arbitrarily decided to establish the Republic of Austria and rejected the Austrian postulates about a union with Germany or the creation of a German Republic of Austria.

American public opinion rather rapidly noticed the mistake of fragmenting the monarchy. Politically and economically weak, Austria was now situated amidst a „Balkanised” Europe and became its weak spot, threatened by the rivalry between Hitler and Mussolini. As long as fascist Italy maintained its superiority over Nazi Germany, the independence of Austria was guaranteed. The United States, which during the 1930s only observed the events in Europe from afar, were favourably inclined towards all attempts at reinforcing Austria by including her into the wider economic system of the Danube countries — the Tardieu, Mussolini and Hodza plans.

In 1938 the USA reacted ambivalently to the *Anschluss* of Austria. On the one hand, the *Anschluss* set right the mistakes made by the peace treaty and met Austrian expectations from 1919. On the other hand, it violated international law and conventions. Officially, the Roosevelt Administration neither condemned nor recognised the *Anschluss*, although for purely practical reasons it *de facto* acknowledged its consequences.

During the Second World War, the Americans once again became interested in Austria, as evidenced by the several official statements made by President Roosevelt in 1941 and Secretary of State C. Hall in 1942. The idea of a Danube federation, conceived as a remake of the Austria-Hungarian monarchy, was revived. A considerable part in creating this conception was played by Archduke Otto, who has been residing in the

¹⁰⁴ The Secretary of State to the Political Adviser for Austrian Affairs (Erhardt), 21 XI 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 657. D.R. Whitnah, E.L. Ericson, op. cit., s. 181.

¹⁰⁵ D.R. Whitnah, E.L. Ericson, op. cit., s. 189–190, T.St.J. Arnold, op. cit., s. 46–47.

¹⁰⁶ The Secretary of War (Patterson) to the Secretary of State, Washington 28 XII 1945, FRUS 1945, vol. III, s. 691–692.

¹⁰⁷ Szerzej: Audrey K. Cronin, *Great Powers Politics and the Struggle over Austria 1945–1955*, Ithaca 1985; Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation: East-Central Europe in U.S. Diplomacy and Politics Since 1941*, Baltimore 1973; R.E. Clute, *The International Legal Status of Austria 1938–1955*, The Hague 1964.

United States since 1940 and was a friend of President Roosevelt. Nonetheless, attempts at creating an émigré government and an Austrian Battalion, opened also to other nations of the former monarchy, failed.

The Moscow declaration of 1943 and Stalin's enmity towards supra-state structures put an end to all monarchic and federation ideas. From that time, the Great Three, which had annulled the *Anschluss*, embarked upon rebuilding an independent and democratic Austria within pre-1938 frontiers. The fundamental Allied objective was to separate Austria from Germany, followed by de-Nazification, demilitarisation, democratic elections, and the appointment of a cabinet.

Initially, the United States did not intend to participate in a military occupation of Austria despite the project for a post-war *Treatment of Austria*. This initial intention was not altered until December 1944, in the wake of Soviet victories and the consolidation of Soviet domination in Eastern Europe. In order to prevent a Sovietisation of the country after the arrival of the Red Army and the capture of Vienna, the Americans initiated negotiations, i. a. within the EAC and an Allied mission concerned with the demarcation lines of the occupied zones, administration and control. The pertinent work was completed in July 1945 by signing suitable documents. Separate negotiations concerned the provisional Renner government established in the Soviet occupation zone, which the Americans recognised only after its reorganisation and considerable expansion. Democratic elections under the supervision of the Powers, the appointment of a new government, and a total defeat of the communists closed the first period in the history of the Second Republic. The Allied Council, which remained together with the troops until 1955, continued to face multiple problems awaiting solution.

Translated by Aleksandra Rodzińska-Chojnowska

Соединенные Штаты и Австрия в 1932–1945 годах

На мирной конференции, закончившей I мировую войну, союзнические державы, в том числе и Соединенные Штаты, приняли решение о распаде Австро-Венгрии и создании на ее месте так наз. *succession states* (наследующих государств): Австрии, Венгрии, Чехословакии, Румынии, Югославии, Польши. Президент Вильсон не с самого начала был убежден в правильности этого решения. Его взгляды претерпели эволюцию и приобрели окончательную форму после неудавшихся секретных переговоров о подписании сепаратного мира с Веной. В Сен-Жермене союзники приняли одностороннее решение об образовании Республики Австрии, отбросив предложения самих австрийцев о вступлении в союз с Германией или образовании Немецкой Республики Австрии.

Американское общественное мнение довольно быстро уяснило себе, что ликвидация монархии была ошибкой. Политически и экономически слабая Австрия, расположенная посреди «балканизированной» Европы, стала больным местом Европы, остававшимся под угрозой соперничества Гитлера с Муссолини. Пока фашистская Италия сохраняла перевес над нацистской Германией, независимость Австрии была гарантирована. Соединенные Штаты, которые в 30-х годах были лишь наблюдателем событий в Европе, благосклонно смотрели на всякие попытки укрепления Австрии путем включения ее в более широкую экономическую систему Придунайщины (план Тардье, план Муссолини, план Ходжи).

Аншлюс 1938 года был принят в США амбивалентно. С одной стороны, он исправлял ошибки мирного договора, выходил навстречу австрийским ожиданиям 1919 года, с другой, однако, силой нарушал право и международные договоры. Официально администрация Рузвельта не осудила, но и не признала аншлюс, хотя де-факто, по чисто практическим соображениям, признала его последствия.

В годы II мировой войны американский интерес к Австрии появился вновь лишь по истечении трех лет, вместе с несколькими официальными заявлениями президента Рузвельта в 1941 году и госсекретаря К. Халла в 1942 году. Наступило возвращение к популярной на американской почве идее придунайской федерации как пересемки монархии Австро-Венгрии. Немалую роль в выработке этой концепции сыграл эрцгерцог Отто, пребывавший с 1940 г. в США и оставшийся в дружеских отношениях с президентом Рузвельтом. Неуспешными были, однако, попытки образовать эмигрантское правительство и Австрийский батальон, открытый также для остальных народов прежней монархии.

Монархическим и федеративным концепциям положила конец московская декларация 1943 года и резко отрицательное отношение Сталина к созданию сверхгосударственных структур. С этого момента Великая тройка, аннулировав аншлюс, приступала к восстановлению независимой, демократической Австрии в границах до 1938 года. Главными военными целями союзников были отделение Австрии от Германии, денацификация, демилитаризация, демократические выборы и образование правительства.

США первоначально не намеревались участвовать в военной оккупации Австрии, хотя и готовили проекты послевоенной политики в ее отношении. От своего первоначального замысла они отказались

лишь в декабре 1944 года, после советских побед на фронтах и упрочения доминирования Москвы в Восточной Европе. Не желая допустить советизации страны после вступления Красной Армии и занятия ею Вены, они приступили к переговорам, в частности, в рамках ЕАС, а также союзнической миссии о демаркационных линиях, разграничивающих оккупационные зоны, об управлении и контроле. Работы были завершены в июле 1945 подписанием соответствующих документов. Особые переговоры касались провизорного правительства Реннера, возникшего в советской оккупационной зоне. Американцы признали его лишь после реорганизации и серьезного расширения. Демократические выборы под контролем держав, образование нового правительства и полное поражение коммунистов закрывали первый период в истории II Республики. Перед Союзническим советом, действовавшим вместе с войсками до 1955 года, стояло далее много проблем, требующих решения.

Перевел Игорь Закшевский